

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Перший проректор

_____ І. Б. Ковтун
(підпис) (ініціали, прізвище)

25 березня 2021 року
м.п.

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
з навчальної дисципліни
«ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ»
для підготовки на другому освітньому рівні
здобувачів вищої освіти ступеня магістра
за спеціальністю 081 Право галузі знань 08 Право
за денною формою навчання**

ЗМІСТ

Стор.

1.	Структура вивчення навчальної дисципліни		
1.1.	Тематичний план навчальної дисципліни		2
1.2.	Лекції		2
1.3.	Семінарські заняття		4
1.4.	Самостійна робота студентів		25
1.5.	Індивідуальні завдання		30
1.6.	Підсумковий контроль		32
2.	Схема нарахування балів		34
3.	Рекомендовані джерела		35
4.	Інформаційні ресурси в Інтернеті		41

1. Структура вивчення навчальної дисципліни

1.1. Тематичний план навчальної дисципліни

№ теми	Назва теми	Кількість годин											
		Денна форма навчання						Заочна форма навчання					
		Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
			Лекції	Сем. (прак).	Лабор.	Ін.зав.	СРС		Лекції	Сем. (прак)	Лабор.	Ін.зав.	СРС
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.	Конституційні засади здійснення державної влади в Україні	14	2	2		-	10	17	-	2	-	-	15
2.	Актуальні питання правотворчої діяльності органів державної влади в Україні	14	2	2		-	10	14	-	2	-	-	12
3.	Адміністративно-територіальний устрій України: проблеми вдосконалення	14	2	2	-	-	10	15	2	-	-	-	13
4.	Проблеми правового регулювання форм безпосередньої демократії в Україні	23	4	4	-	-	15	24	4	2	-	-	18
5.	Актуальні проблеми вдосконалення судової системи України	23	4	4	-	-	15	19	2	2	-	-	15
6.	Конституційний контроль в Україні: сучасний стан та перспективи вдосконалення	16	4	2	-	-	10	14	2	-	-	-	12
7.	Актуальні питання правового регулювання конституційно-правового статусу особи в Україні	16	4	2	-	-	10	17	2	-	-	-	15
	Усього годин	120	22	18	-	-	80	120	12	8	-	-	100

2.1. Лекції

№ з/п	Назва і план теми	Кількість годин
1	2	3
1.	Конституційні засади здійснення державної влади в Україні	2

1.1.	Конституційно-правові засади становлення української державності.	
1.2.	Державна влада в Україні: зміст, принципи та форми здійснення.	
1.3.	Проблеми взаємовідносин між гілками влади в Україні.	
1.4.	Верховна Рада України у механізмі формування української державності.	
1.5.	Роль Президента України у становленні української державності.	
1.7.	Органи виконавчої влади і проблеми становлення державності.	
1.8.	Актуальні питання проведення конституційної реформи в Україні: передумови, основні напрямки.	
2.	Актуальні питання правотворчої діяльності органів державної влади в Україні	2
2.1.	Форми правотворчої діяльності представницьких органів держави.	
2.2.	Законодавчий процес у Верховній Раді України: поняття та стадії.	
2.3.	Проблемні аспекти законотворчої діяльності українського парламенту.	
2.4.	Правотворча робота Президента України.	
2.5.	Форми правотворчої діяльності органів виконавчої влади: Кабінету міністрів України, міністерств і відомств України.	
3.	Адміністративно - територіальний устрій України: проблеми вдосконалення	2
3.1.	Становлення та розвиток адміністративно-територіального устрою України.	
3.2.	Принципи та система територіального устрою України.	
3.3.	Актуальні проблеми адміністративно – територіальної реформи в Україні, її мета та основні напрямки.	
4.	Проблеми правового регулювання форм безпосередньої демократії в Україні	4
4.1.	Вибори як процес формування представницьких органів державної влади.	
4.2.	Вибірчі системи: переваги і недоліки. Особливості проведення виборів за пропорційною виборчою системою.	
4.3.	Основоположні принципи виборчого процесу в Україні.	
4.4.	Стадії виборчого процесу в Україні.	
4.5.	Порядок виборів Президента України.	
4.6.	Вибори народних депутатів України.	
4.7.	Порядок формування органів місцевого самоврядування в Україні.	
4.8.	Перспективи вдосконалення виборчого законодавства України.	
4.9.	Юридична природа референдуму як форми безпосередньої демократії.	
4.10.	Історія розвитку інституту референдуму в Україні.	
4.11.	Предмет та стадії всеукраїнського референдуму.	
4.12.	Юридична сила рішень, прийнятих на всеукраїнському референдумі.	
5.	Актуальні проблеми вдосконалення судової системи України	4
5.1.	Поняття та соціальне призначення судової влади в Україні.	
5.2.	Конституційний механізм взаємодії судової влади з іншими гілками влади.	
5.3.	Судова система України.	
5.4.	Основні напрямки проведення судової реформи в Україні.	
5.5.	Адміністративна юстиція: поняття та особливості.	
6.	Конституційний контроль в Україні: сучасний стан та перспективи вдосконалення	4
6.1.	Юридична природа інституту конституційного контролю.	
6.2.	Місце Конституційного Суду України в системі органів державної	

6.3.	Повноваження Конституційного Суду України.	
6.4.	Правова природа і юридична сила актів Конституційного Суду України.	
6.5.	Правові позиції Конституційного Суду України: поняття і значення.	
6.6.	Актуальні питання вдосконалення механізму виконання рішень Конституційного Суду України.	
7.	Актуальні питання правового регулювання конституційно-правового статусу особи в Україні	4
7.1.	Зміст та основні елементи конституційно-правового статусу особи.	
7.2.	Громадянство як основа правового статусу особи.	
7.3.	Законодавство України про громадянство: перспективи вдосконалення.	
7.4.	Проблеми реалізації конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні.	
	Усього	22

1.1. Семінарські заняття

У матеріалах до семінарських занять містяться питання для обговорення на навчальному занятті, завдання, наводяться переліки літератури і нормативно-правових актів, необхідних для вивчення теми семінарського заняття, вказуються теми доповідей, що рекомендуються, та рефератів. Співробітники в літературі теоретичні питання за відповідною темою, на які необхідно звернути увагу студентам при підготовці до семінарського заняття, зазначаються викладачем, який проводить заняття у відповідній навчальній групі.

Семінарські заняття можуть проводитися за доповідною системою, у формі «круглих столів», наукових конференцій, диспутів у студентських навчальних групах, тощо за розсудом викладача. Метою підготовки студентами доповідей (співдоповідей) і виступів під час проведення семінарських занять, написання ними рефератів є прищеплення навичок самостійної роботи над літературними джерелами, законами й іншими правовими актами, використання опублікованої судової практики для того, щоб на основі їхнього аналізу й узагальнення студенти могли робити власні висновки теоретичного і практичного характеру, обґрунтовуючи їх відповідним чином. Кількість часу, що виділяється на розгляд теоретичних питань і дискусії, визначається викладачем.

У матеріалах до занять також містяться питання для обговорення. У списку літератури зазначені роботи, знання яких необхідно студентам для засвоєння матеріалів теми; спеціальна література призначена для більш глибокого вивчення питань теми.

Основне завдання занять — навчити студентів розуміти зміст закону і застосовувати норми права до конкретних життєвих ситуацій. Приступаючи до вивчення, студент повинен вчитися юридично мислити, самостійно, без «підказок» коментарів, довідників, оцінювати ту чи іншу правову ситуацію (наприклад при вирішенні ситуаційних завдань). Більше уваги потрібно приділяти навчальній, монографічній літературі, статтям у наукових журналах. При підготовці до занять студенти повинні переглянути рекомендовану літературу і стосовні до відповідної теми правові акти й інші матеріали. Лише після цього можна приступити до складання доповідей і співдоповідей на семінарських заняттях, написання рефератів, виконання завдань. Викладач, що веде семінарське заняття, може рекомендувати студентам і іншу, крім зазначеної в переліку, літературу з урахуванням новітніх публікацій.

Таким чином, готуючись до занять по темі, потрібно:

уважно ознайомитися з планом заняття і списком нормативних актів, що рекомендуються, та навчальної та спеціальної літератури;

засвоїти методичні вказівки, вивчити відповідні питання в конспекті і підручнику;

опрацювати нормативні акти з відповідної теми;

законспектувати одну або дві наукові праці з рекомендованого списку джерел.

Розкриваючи теоретичні питання, студенти повинні прагнути до максимально повного і чіткого викладу всіх проблем, що досліджуються. При цьому важливо показати діалектику їхнього розвитку, розкрити відмінності в трактуванні розглядуваних положень, провести порівняльний аналіз питань, що висвічуються у відповідних розділах різних підручників, у спеціальній літературі.

Аналізуючи зміст правових норм, студенти мають в обов'язковому порядку давати точні і конкретні посилання на відповідні нормативно-правові акти: вказувати, коли і ким вони прийняті, відповідні статті (пункти, підпункти і т. ін.). При цьому студенти повинні звертатися безпосередньо до нормативних актів, а не викладати їх зміст за навчальною, додатковою або популярною літературою. Використовуючи коментар до законодавства, необхідно розмежувати текст коментарю від тексту самого нормативно-правового акту.

Конспектування літератури не повинне носити характер механічного переписування. Літературне джерело потрібно обов'язково заздалегідь прочитати, не конспектуючи. Потім потрібно «пробігти» очима текст і занотувати цікаві фрагменти у вигляді цитат або своїми словами, посилаючись кожного разу на сторінку. Важливо, щоб законспектований матеріал незалежно від його обсягу, був достатнім за змістовим навантаженням і логічно завершеним.

Вирішення завдань, які рекомендуються викладачем до семінарських занять, повинно ґрунтуватися на вимогах правових приписів процесуального та матеріального законодавства. Розв'язки ситуаційних завдань студент повинен занотовувати у свій робочий зошит, який можна користуватися під час відповіді на семінарському занятті.

Усі питання, які виникають у студентів при підготовці до семінарських занять, під час самостійної роботи, можуть бути вирішені під час групових та індивідуальних консультацій, що здійснюються викладачем, відповідно до затвердженого графіку.

Семінарське заняття 1

Тема 1. Конституційні засади здійснення державної влади в Україні

Питання для усного опитування та дискусії

- 1.1. Конституційно-правові засади становлення української державності.
- 1.2. Розбудова соціальної, правової держави в Україні: сучасний стан та перспективи.
- 1.3. Державна влада в Україні: зміст, принципи та форми її здійснення.
- 1.4. Принцип розподілу влад та проблеми взаємовідносин між гілками влади в Україні.
- 1.5. Роль Верховної Ради України у розв'язанні державно-правових конфліктів на сучасному етапі державотворення.
- 1.6. Президент України у механізмі формування української державності.
- 1.7. Органи виконавчої влади в Україні і проблеми становлення державності.
- 1.8. Конституційна реформа в Україні.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: державний суверенітет, соціальна держава, правова держава, державна влада, конституційний процес, органи державної влади, Верховна Рада України, Президент України, конституційна реформа.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Процес становлення правової державності в Україні на демократичних засадах безпосередньо пов'язаний з втіленням в практику цінностей конституціоналізму, врахуванням у державотворчому процесі вітчизняного і зарубіжного досвіду конституційно-правового регулювання суспільних відносин.

При цьому ми виходимо з того, що державність — це досить складний комплекс елементів, структур, інститутів публічної влади, а також компонентів неполітичного характеру, які обумовлені специфікою соціально-економічних, політичних, морально-духовних умов життєдіяльності конкретного народу на відповідному етапі його розвитку. Державність — це стан не лише держави,

а й суспільства в конкретний історичний період, якісна характеристика його елементів. Вона включає в себе інституції як держави, так і громадянського суспільства, яке перебуває на стадії формування.

Аналіз становлення і розвитку української державності через вимір конституціоналізму є досить важливим, оскільки в останні роки в країні складалась непроста ситуація. Йшла жорстка конфронтація різних політичних сил щодо конституційної реформи, виборів до Верховної Ради . тощо. Досить складно проходив процес формування парламентської більшості, гальмувався законодавчий процес. Знижувався авторитет державних інституцій. Все це негативно впливало на процес державотворення.

Для сучасного етапу української державності характерними є:

- демократизація суспільних процесів; закріплення на конституційному рівні економічної, політичної і ідеологічної багатоманітності, її реалізація на практиці;
- встановлення як конституційних принципів поділу влади, верховенства права і закону, пріоритету прав особи.

Це позитивні аспекти розвитку державності. Разом з тим сьогодні вона характеризується і такими процесами, як криза і послаблення регулятивних можливостей державної влади; зниження її авторитету; значна поляризація населення за рівнем прибутків, за ідеологічними і політичними уподобаннями; розвиток правового нігілізму, і не лише серед населення, а й у верхніх ешелонах державної влади; наявність конфронтації між законодавчою і виконавчою гілками влади; жорсткі конфлікти в самій Верховній Раді; корумпованість, зростання злочинності, зниження моральності, рівня культури; посилення егоїзму, індивідуалізму. Все це фактори, які дестабілізуюче впливають на становлення української державності. Процеси глобалізації збільшують загрозу національній безпеці. В Україні, як і в інших країнах СНД, суттєво порушуються права людини і громадянина.

При такій ситуації виникає два можливих шляхи розвитку — або ж назад до тоталітаризму, або ж вперед — до цивілізованої системи відносин між державою і особою, державою і суспільством. Український народ чітко визначив свій вектор суспільного розвитку — демократію, яка б базувалась на цінностях світового і вітчизняного конституціоналізму.

Сучасна держава має досить складну структуру, важливим елементом якої є система державних органів влади. Первинним компонентом державного механізму є окремий державний орган, через який держава здійснює свою політику, свої завдання і функції.

Державні органи в правовій демократичній державі, якою є і Україна (згідно зі ст. 1 Конституції України), утворюють у сукупності систему органів державної влади. Система органів державної влади України має відповідні ознаки:

- система *юридично оформлених* державних органів, тобто таких, що наділені компетенцією (повноваженнями, предметом відання, юридичною відповідальністю) і займаються управлінням суспільством на професійній основі як носії влади;

- система державних органів, що становить собою налагоджену *структурну організацію*, засновану на загальних принципах, єдності кінцевої мети, взаємодії та орієнтовану на забезпечення реалізації функцій держави;

- система державних органів являє собою *організаційну єдність*, оскільки органи обираються або створюються іншими; одні керують іншими; одні підзвітні й підконтрольні іншим;

- усі державні органи в Україні діють *на основі Конституції та законів України*. Акти, прийняті вищими за належністю органами, є обов'язковими для нижчих. Так, Акти Кабінету Міністрів України є обов'язковими для виконання міністерствами, місцевими держадміністраціями тощо. Таким чином, між державними органами існує організаційно-правовий зв'язок;

- система органів, кожний із яких має *матеріально-технічні засоби* для здійснення цих функцій. Але у рамках системи державних органів діяльність державних службовців суворо відмежована від «власності», яка належить їм як суб'єктам;

- система органів влади не є *незмінною*. Вона модифікується під впливом політичних, історичних, економічних, соціальних та інших факторів. Ця система змінюється разом із

розвитком держави. Приміром, конституційна реформа в сучасній Україні привела до зміни повноважень владних органів.

Зміст принципу поділу влади в контексті конституційної моделі організації та функціонування державного механізму в Україні має полягати в наступному:

- структурно-функціональна визначеність кожного з державних органів, наявність в них власної компетенції, встановленої у спосіб, який не допускає домінування одного органу державної влади над іншим і довільне втручання їх у діяльність один одного, а також наявність системи відносин взаємоконтролю і протидії, що урівноважують один одного. Сказане особливою мірою стосується органів законодавчої та виконавчої влади, між якими має бути забезпечений баланс повноважень, що не допускає перенесення центру прийняття владних рішень, а тим більше всієї повноти влади на одного з них;

- гілки влади можуть мати різні джерела формування; кожна із гілок влади може мати свій термін повноважень, який не збігається з термінами повноважень інших гілок влади;

- закони повинні мати вищу юридичну силу і прийматись тільки законодавчим органом - Парламентом;

- виконавча влада має забезпечувати в основному виконання законів і тільки обмежено здійснювати нормотворчу функцію;

- судові органи незалежні й у межах своєї компетенції функціонують самостійно;

- владні гілки є автономними, водночас вони мають діяти узгоджено, не порушуючи принципу єдності державної влади та ін.

Вирішення проблеми співвідношення й взаємодії між гілками влади в Україні коректується конкретними реаліями в економічній, суспільно-політичній, соціально-культурній, державно-правовій та інших галузях. І цей процес є закономірним. Багатоваріантність виникаючих таким шляхом рішень - добра основа для подальшої оптимізації моделі співвідношення обох гілок влади. Одним з важливих аспектів проблеми взаємовідносин законодавчої влади України і Президента являється співвідношення законів і указів. В такому ключі позитивним рішенням чинної Конституції виступає норма, що закріплює підзаконність президентських актів. Конституція встановлює, що президентські укази та розпорядження видаються «на основі і на виконання Конституції та законів України» (ст.106). Дане положення має величезне значення. Це виражається в тому, що воно — загальновизнане світовим конституціоналізмом. Другий аспект проблеми впливає з принципу верховенства Конституції України. Компетенція Верховної Ради — не безмежна. Вона має свої кордони, котрі визначені Конституцією. Звідси — висновок: Верховна Рада вправі приймати закони з усіх питань, віднесених Конституцією України до повноважень парламенту. Інструмент обмеження можливостей Верховної Ради шляхом втілення принципу закритого переліку питань, що складають сферу законодавчого регулювання парламенту, втілює Конституція України.

Разом з тим певну тенденцію звести роль Верховної Ради тільки до законодавчого регулювання не слід абсолютизувати. Основний Закон має ще низку компетенційних норм, що доповнюють гарантії, можливості та процедури, використання яких зміцнює позиції Верховної Ради в державному механізмі.

Юридичним вираженням місця і ролі Верховної Ради в системі розподілу влад є контроль виконавчої влади. З точки зору об'єкта в такому ключі насамперед виступає Кабінет Міністрів України. Чинна Конституція, по-перше, має пряме установлення, згідно з яким до повноважень Верховної Ради належить «здійснення контролю за діяльністю Кабінету Міністрів відповідно до Конституції» (п. 13. ст. 85). Виявом провідної ролі Верховної Ради у співвідношенні з Президентом виступає такий дієвий і конструктивний інструмент як здійснення контролю Верховною Радою за діяльністю Президента України. Конституція України закріплює окремі спеціальні гарантії контролю загальнодержавного представницького органу народу за діяльністю глави держави. Відзначимо, що Верховна Рада вправі приймати рішення про направлення запиту до Президента України на вимогу народного депутата України, групи народних депутатів чи комітету Верховної Ради, котра попередньо підтримана не менш як однією третьиною від конституційного складу Верховної Ради (п. 34 ст. 85). Світова конституційна теорія і практика справедливо розглядає імпічмент — особливу процедуру

відсторонення президента з посади — наймогутнішим знаряддям впливу парламенту на президента.

Семінарське заняття 2

Тема: Актуальні питання правотворчої діяльності органів державної влади в Україні

Питання для усного опитування та дискусії

- 2.1. Поняття та форми правотворчої діяльності органів державної влади в Україні.
- 2.2. Законодавчий процес у Верховній Раді України: поняття та стадії.
- 2.3. Проблемні аспекти законотворчої діяльності українського парламенту.
- 2.4. Правотворча робота Президента України.
- 2.5. Участь Президента України у законодавчому процесі.
- 2.6. Форми правотворчої діяльності органів виконавчої влади.
- 2.7. Проблеми дотримання принципу гласності процедури прийняття правових актів Кабінету Міністрів України.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: правотворчість, стадії правотворчості, законодавчий процес, правотворча діяльність українського уряду, акти Президента України, правотворчість органів виконавчої влади

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

- поняття та принципи правотворчості;
- проблемні питання правотворчої діяльності українського Парламенту.

Правотворчість — це правова форма діяльності держави за участю громадянського суспільства (у передбачених законом випадках), пов'язана із встановленням (санкціонуванням), зміною, скасуванням юридичних норм. Правотворчість виражається у формуванні, систематизації, прийнятті та оприлюдненні нормативно-правових актів. Головне призначення правотворчості — встановлення нових правових норм. Зміна і скасування застарілих правових норм сприяє затвердженню нових і, відтак, вони входять до його складу як допоміжні прояви правотворчості.

Ознаки правотворчості: 1) здійснюється державою безпосередньо або з її попереднього дозволу, а також громадянським суспільством (народом) і його суб'єктами; 2) полягає у створенні нових норм права або в зміні чи скасуванні чинних норм; 3) набуває завершення в письмовому акті-документі, який називається нормативно-правовим актом; 4) відбувається відповідно до правового регламенту, тобто процедури, яка встановлюється правовими нормами; 5) має конкретно-цільову і організаційну спрямованість. Правотворчість не можна зводити до законотворчості. Законотворчість є виключною монополією представницьких вищих органів держави (в Україні — Верховної Ради) або народу (громадянського суспільства) у передбачених законом випадках.

Законотворчість — важлива складова частина правотворчості, яка закінчується прийняттям законів. Результат правотворчості — всі нормативно-правові акти: закони, укази, розпорядження, рішення та ін. Вони з'являються внаслідок складної діяльності вищих державних органів, органів місцевого самоврядування, місцевої державної адміністрації, комерційних і некомерційних організацій, трудових колективів.

Правотворчість — один з важливих напрямків функціонування громадянського суспільства і держави, одна з правових форм («оболонки») їх діяльності, її слід відрізняти від право-творення.

Правотворчість — поняття вужче, ніж правотворення, вона - частина правоутворення, його самостійна і вирішальна стадія (вищий рівень). Ініціативу, пропозицію про необхідність прийняття того чи іншого закону не можна вважати правотворчістю, хоча з ініціативи може початися правотворчість. Обговорення проекту конституції населенням — це не правотворчість, але може призвести до неї.

Правотворчість починається тоді, коли прийнято державне рішення про підготовку проекту нормативно-правового акта, скажімо, закону. Головною відмінністю правотворчості від правотворення є те, що творчість права здійснюється державними органами або з їх санкції, дозволу.

Правотворчість - це насамперед форма владної-вольової діяльності держави, формального нормативного закріплення міри свободи і справедливості, яка включає дослідження, узагальнення і систематизацію типових конкретних правовідносин, котрі виникають у громадянському суспільстві, і спрямована на створення нормативно-правового акта.

Принципи і функції правотворчості.

Виділяють дві групи принципів правотворчості: загальні і спеціальні.

Загальні принципи правотворчості — незаперечні основні вимоги, що виражають її сутність: 1. Гуманізм, тобто формування нормативно-правових актів на засадах загальнолюдських цінностей, міжнародних стандартів прав людини, створення умов і механізмів їхнього втілення в життя суспільства і держави; 2. Демократизм, тобто вираження в ньому волі народу, безпосередня або через представників участь народу в розробці та прийнятті нормативно-правових актів; 3. Гласність — відкрите для громадськості, вільне і ділове обговорення проектів нормативно-правових актів, інформування про них населення; 4. Законність — прийняття нормативно-правових актів законним шляхом, відповідно до конституційне закріпленого процесу правотворчості; 5. Науковість — ефективне використання досягнень юридичної та інших наук при упорядкуванні проектів нормативних актів; проведення їхньої незалежної наукової експертизи; 6. Системність — суворий облік системи права, системи законодавства, узгодження з іншими нормативно-правовими актами.

До спеціальних принципів правотворчості можна віднести:

- оперативність — незволікання з підготовкою проектів нормативних актів;
- поєднання динамізму і стабільності — створення стабільного нормативного акта і одночасно можливість вносити до нього доповнення і зміни;
- плановість — за функціональним призначенням актів і строками їх прийняття;
- старанність і скрупульозність підготовки нормативних актів - відсутність скоростиглих і непередуманих проектів;
- професіоналізм - залучення до розробки нормативних актів кваліфікованих спеціалістів із відповідних галузей науки, вчених-юристів і юристів-практиків, які мають необхідні знання і досвід;
- техніко-юридична досконалість — упорядкування нормативно-правових актів з урахуванням правил, способів, прийомів юридичної техніки, які є обов'язковими для правотворчих органів;
- урахування місцевого досвіду — особливо в процесі прийняття нормативних актів місцевого значення.

Роль Верховної Ради в становленні державності в Україні на демократичних засадах, конституціоналізму є визначальною. Разом з тим, на жаль, роботу нашого парламенту не можна повною мірою визнати ефективною і професійною. Значну частину прийнятих Верховною Радою законів не можна віднести до першочергових. Багато законів залишаються не вжитими.

Зростання кількості законів має нерідко номінальний характер і не супроводжується підвищенням рівня законності, якості правопорядку, що зумовлюється певними обставинами.

1. Значна частина законів через об'єктивні причини не може бути реалізованою, оскільки містить інститути і обіцянки, не забезпечені можливостями реальної виконавчої і юрисдикційної діяльності, соціальними і економічними ресурсами.

2. Своєчасному прийняттю якісних законів перешкоджає політизований підхід до законотворчої діяльності, домінування інтересів окремих осіб, фракцій, угруповань над інтересами і потребами держави, відсутність належного професіоналізму.

3. Законодавство не встигає за реаліями державного і суспільного життя, що швидко змінюються. Прогалини в законодавстві породжують багато неврегульованих питань.

4. Багато невирішених проблем виникає в сфері місцевого самоврядування. По суті, конституційна модель місцевого самоврядування не працює через те, що органи місцевого самоврядування позбавлені фінансових і матеріальних можливостей реалізації покладених на них повноважень.

4. Одним із суттєвих недоліків є безсистемність і хаотичність у формуванні масиву нормативно-правових актів. Це зокрема проявляється у порушенні пріоритетів у правовому регулюванні; погоні

за кількістю законів; незбалансованості в системі чинного законодавства; прийнятті нових законів без урахування уже діючих; порушенні системних зв'язків між законами і підзаконними актами; відсутності єдиної термінології, що порушує узгодженість системи правових актів; недотриманні вироблених практикою правотворчості правил законодавчої техніки.

5. Навіть у недавно прийнятті закони вносяться суттєві зміни, що, безумовно, знижує престиж законів, шкодить ідеї їх загальнообов'язковості, сприяє виправданню порушення правових норм.

7. Відсутність чіткої правової політики щодо законотворчості призводить до того, що різні галузі національного права розвиваються не однаковими темпами.

8. Невиправдано широкою є відомча нормотворчість. Без опори на закон вона часто призводить до психологічного настрою, що в першу чергу слід керуватися не кодексами та іншими законами, а відомчими актами.

9. Велика кількість законів та інших нормативно-правових актів не сприяє зміцненню правопорядку. Суттєвим недоліком законодавства є його слабка практична реалізація.

10. Оскільки правове регулювання суспільних відносин відбувається не лише за допомогою законів, а й інших актів державних органів — органів державної влади, то ці акти визнаються підзаконними. Вони повинні видаватися на основі законів, для виконання законів, у відповідності до законів. Видання державним органом влади нормативного акта, що не відповідає закону, як і видання нормативного акта з перевищенням компетенції даного державного органу, є порушенням законності. Оскільки ж підзаконний нормативний акт видано відповідно до закону, його виконання або дотримання є обов'язковим, а його порушення є протизаконним.

11. Таким чином, закони, в широкому розумінні слова, мають відповідати всі нормативні акти незаконодавчого, тобто підзаконного характеру, що видаються незаконодавчими органами, котрі містять загальні правила поведінки — норми.

Повноваження, пов'язані з прийняттям підзаконних нормативно-правових актів, Конституція і закріпила за Президентом України, Кабінетом Міністрів, міністерствами та іншими центральними і органами виконавчої влади. Президент України видає укази і розпорядження, які є обов'язковими для їх виконання на території України, на основі та на виконання Конституції і законів України (ст. 106 Конституції). Кабінет Міністрів України в межах своєї компетенції видає постанови і розпорядження, які є обов'язковими для виконання. При виданні постанов і розпоряджень Кабінет Міністрів повинен керуватися Конституцією і законами України, а також актами Президента України (ст. 113 Конституції).

У формі постанов Кабінету Міністрів видаються акти, які носять нормативний характер і які мають найбільш важливе чи загальне значення. У формі розпоряджень Кабінету Міністрів видаються акти, що мають індивідуальний характер або стосуються питань внутрішньо-організаційної роботи.

В обмеженому обсязі та у випадках, передбачених Конституцією і законами України, право підзаконної нормотворчості застосовують Верховна Рада та Рада міністрів Автономної Республіки Крим (ст. 135), голови місцевих державних адміністрацій (ст. 118), органи місцевого самоврядування та їх посадові особи (статті 143-144).

Проблема нормотворчої діяльності, особливо у сфері повноважень виконавчої влади, є найактуальнішою серед правових проблем організації державної влади взагалі. Органи виконавчої влади здійснюють певну правотворчу діяльність, яка охоплює широку сферу суспільного життя. Прийняття нормативних актів у сфері управління має базуватися на принципах суворого дотримання законів, режиму законності, оскільки без цього не можна забезпечити права та свободи громадян.

Семінарське заняття 3

Тема 3. Адміністративно-територіальний устрій України: проблеми вдосконалення

Питання для усного опитування та дискусії

- 3.1. Становлення та розвиток адміністративно-територіального устрою України.
- 3.2. Принципи та система адміністративно-територіального устрою України.
- 3.3. Проблеми статусу адміністративно - територіальних одиниць.
- 3.4. Поняття, юридична і соціально-політична природа територіальної громади в Україні.

3.5. Об'єднані територіальні громади.

3.6. Актуальні проблеми адміністративно – територіальної реформи в Україні, її мета.

3.7. Основні напрямки реформування адміністративно – територіального устрою.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: державний устрій, територіальний устрій, адміністративно-територіальний устрій, територіальна громада, об'єднана територіальна громада, реформа адміністративно-територіального устрою України.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

- історія становлення адміністративно-територіального устрою України;
- система адміністративно-територіального устрою України;
- основні напрямки адміністративно-територіальної реформи.

До 1918 року в Україні зберігався адміністративний поділ Російської імперії: губернія-повіт-волость. Для забезпечення принципу народоправства в УНР М. Грушевський розробив проект ліквідації старого імперського поділу та запровадження нового, який мав бути представлений землями, меншими за колишні губернії, але більшими за повіти. 6 березня 1918 р. «Закон про поділ України на землі» був ухвалений Малою радою. Відповідно до цього закону, територія УНР поділялася на 32 землі, також передбачалося, що середня кількість населення однієї землі мала б складати біля 1 млн. осіб. Цей адміністративний поділ не був реалізований на практиці, адже невдовзі гетьман П. Скоропадський повернув старий адміністративний устрій, додавши до нього новоутворені Таврійський та Поліський округи. На території ЗУНР у цей період зберігався старий австрійський поділ на округи. Директорія здійснювала адміністративний контроль своєї території на підставі закону «По організацію адміністративної влади УНР», яким територія республіки поділялася на Західну і Східну області, а Східна область поділялася на 9 губерній. Із встановленням влади більшовиків почалися докорінні зміни у адміністративно-територіальному устрої українських земель. Постановою ЦК РКП(б) від 15 березня 1918 року Донецький басейн був визнаний територією України. Відповідно до положення уряду Радянської України про організацію місцевих органів влади і управління від 30.11.1918 р. на місцях почали масово створювати сільські ради навіть у найменших селах, а губернії, повіти та волості поки зберігалися. Можна зробити висновок, що основна увага радянської влади була зосереджена саме на найнижчому адміністративному рівні. Найпомітнішими змінами цього періоду у територіальній організації влади стали: утворення Донецької губернії із центром у м. Бахмут, відокремлення від Херсонської губернії Одеської. Крім того, були створені Кременчуцька та Олександрівська (Запорізька) губернії, які проіснували до 1922 р. та Кримська АРСР. Певних змін зазнав і повітовий поділ. Наприкінці 1922 року Всеукраїнський центральний виконавчий комітет УСРР своєю постановою затвердив нові принципи адміністративно-територіального устрою республіки. 12 квітня 1923 р. повіти і волості скасовувалися та запроваджувався новий адміністративно-територіальний устрій: губернія-округа-район-сільрада. Округів стало майже вдвічі менше ніж було повітів, районів майже втричі менше ніж волостей. Сільські ради також укрупнювалися, адже з кінця 1918 року їх організовували у найменших селах. Змінювалися межі районів, округ, губерній, створювалися адміністративні одиниці для національних меншин у місцях їхнього компактного проживання. У складі УСРР була створена Молдавська АСРР. 19 лютого 1925 р. постановою ВУЦВК були скасовані губернії та впроваджувався новий адміністративний поділ: округа-район-сільрада. На 1 серпня 1925 р. територія УСРР поділялася на 1 автономну республіку (Молдавську АРСР) і 41 округу, які у свою чергу ділилися на 680 районів, 10314 сільських рад, 7 міських та 155 селищних рад. Округова система проіснувала у вказаному вигляді до вересня 1930 р., коли округи були ліквідовані та впроваджена нова територіальна організація влади: центррайон-місцева рада. З 15 вересня 1930 р. запроваджувався наступний адміністративний поділ республіки: 1 автономна республіка, 18 міст та 484 райони. Але 119 районів були ліквідовані шляхом приєднання їхніх територій до інших районів вже протягом наступного 1931 року як неефективні, і в результаті залишилося всього 365, які прямо підпорядковувалися

центру. Характерною рисою цього етапу можна назвати саме відсутність проміжної ланки між центром та районом, тобто центральній владі прямо підпорядковувалися 365 районів. Такий поділ проіснував недовго, райони не виправдали себе у якості адміністративної одиниці найвищої ланки і вже 1932 року ВУЦВК постановила утворити на території УСРР 5 областей, а саме: Харківську, Київську, Дніпропетровську, Одеську та Вінницьку, які і мали взяти на себе функцію посередника між центром та районами. Наприкінці цього ж року були утворені Чернігівська та Донецька області. Далі утворення областей продовжилося, і з 1937 по 1939 рр. були створені Полтавська, Житомирська, Кам'янець-Подільська, Миколаївська, Ворошиловградська, Сумська, Кіровоградська та Запорізька області. Обласна структура, на якій у 1932 р. зупинилися реорганізації територіального устрою, була фактично лише погіршеною копією колишньої губернської. Але незаперечним позитивним наслідком бурхливих адміністративно-територіальних реформ 20-30-х рр. можна вважати встановлення міжреспубліканських кордонів. Встановлені часто ситуативно, без урахування економічних зв'язків, що історично склалися та нехтуючи думкою населення, саме ці кордони у 1991 році забезпечили територіальну основу відносно безболісного розпаду СРСР та створення нових суверенних республік.

Унаслідок приєднання до УРСР території Західної України, Північної Буковини та частини Бессарабії, були створені Волинська, Ровенська, Львівська, Тернопільська, Станіславська, Дрогобицька, Чернівецька та Акерманська (Ізмаїльська) області. 30 березня 1944 році була створена Херсонська, а 22 січня 1946 року Закарпатська області. Таким чином, на 1 вересня 1946 року у складі УРСР було 25 областей, 750 районів та 13 округ у Закарпатті. Протягом 1954 р. Україні була передана Кримська область, ліквідована Ізмаїльська та утворена Черкаська область. Кримську область було передано зі складу РРФСР до складу УРСР 19 лютого 1954 р. згідно з Указом Президії Верховної Ради СРСР. Передачу здійснили, ураховуючи територіальну близькість і тісні господарські та культурні зв'язки між Кримською областю та Українською РСР. Передачу було приурочено до святкування 300-річчя Переяславської Ради. Місто Севастополь, як місто республіканського підпорядкування, передано не було. З 1954 по 1960 рік були черговий раз укрупнені сільські ради та райони, у результаті залишилося 611 районів. Крім того, 1959 р. було ліквідовано Дрогобицьку область. Так, станом на 1960 р. в УРСР було 25 областей, 611 районів, 85 міст обласного підпорядкування, 8741 сільська рада та 781 селищна рада. Адміністративно-територіальний устрій УРСР набув певної одноманітності, структурованості та завершеності на всій території республіки. Але після Указу Президії Верховної Ради УРСР від 30 грудня 1962 р. «Про укрупнення сільських районів УРСР» протягом 1962-63 рр. радянські органи були реорганізовані за ініціативою М. Хрущова за виробничим принципом, унаслідок чого станом на квітень 1963 р. в УРСР залишалось 25 областей, але вже 251 сільський район та 2 промислових райони. Після відставки Хрущова у листопаді 1964 р. частина районів була знову розукрупнена та їх стало 475.

Вказані реформи адміністративно-територіального устрою призвели до скорочення кількості адміністративних одиниць і заклали підвалини регіонального розвитку за участі місцевої влади. Конституція УРСР 1978 р. закріпила принцип централізму у здійсненні державної влади та поділ на 25 областей. Глава 8 Конституції УРСР визначала адміністративно-територіальний устрій Української РСР. У Ст. 76 зазначалося, що віданню Української Радянської Соціалістичної Республіки підлягає визначення обласного, районного поділу і вирішення інших питань адміністративно-територіального устрою республіки. А Ст. 77 перераховувала назви 25 областей та вказувала, що містами республіканського підпорядкування в Українській РСР є Київ і Севастополь, таким чином врегульовувалася ситуація із Севастополем, який 1954 р. не був переданий у підпорядкування до УРСР. Територіальна організація влади, закладена у 70-х роках ХХ ст. зберіглася до 90-х рр. та була успадкована незалежною Україною. Детальніше територіальний поділ УРСР цього періоду регламентувався Указом Президії Верховної ради Української РСР «Про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою Української РСР» від 12 березня 1981 року. Відповідно до вказаного нормативно-правового акту адміністративно-територіальними одиницями Української РСР зазначалися: область, район, місто, район у місті, селище міського

типу, сільрада, село і селище. Встановлювався порядок утворення районів, областей, а також перейменування населених пунктів. Значна зміна у адміністративно-територіальному поділі УРСР відбулася 12 лютого 1991 р., коли за результатами референдуму, проведеного 20 січня 1991 р., Кримська область була перетворена у Кримську АРСР у складі УРСР. Необхідність реформування адміністративно-територіального устрою України була зрозумілою одразу після проголошення незалежності у 1991 р., однак наявність більш гострих політичних, ідеологічних та економічних проблем і неможливість реформувати одразу всі сфери відклали це питання у часі. Ухвалений Верховною Радою України 1997 р. законопроект «Про адміністративно-територіальний устрій України» був заветований президентом. Концепція адміністративно-територіальної реформи, прийнята 1998 р. залишилася на папері і реалізована не була. Знову до проблеми адміністративного устрою повернулися 2005 р., коли була створена робоча група на чолі із прем'єр-міністром Р. Безсмертним. Важливо, що авторами проекту реформи крім загальних принципів її проведення були запропоновані і конкретні кількісні показники: так, громада мала складатися не менш ніж з 5 тисяч жителів, район – 70 тисяч, регіон – 750 тисяч. Крім того, передбачалося максимально реалізувати принципи субсидіарності та делегування повноважень органам місцевого самоврядування (Безсмертний, 2005). Але цей проект реформи під час публічного обговорення зазнав значної критики та спротиву з боку місцевих еліт. Для вдосконалення проекту та реалізації реформи не вистачило політичної волі, хоча більшість науковців та практиків із державного управління та місцевого самоврядування погоджувалися, що основними недоліками діючої територіальної організації влади були наступні: невиправдана централізація управління, помітна нерівномірність у розвитку регіонів, дублювання повноважень виконавчої влади та місцевого самоврядування на рівні району та області. Але основною проблемою визнавали наявність надмірної кількості нечисельних територіальних громад, що не мали власної організаційної та матеріально-фінансової бази для здійснення реального самоврядування. Знову до проблеми реформування адміністративно-територіального устрою повернулися у 2014 р. після схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. На початок реформи в Україні було 24 області і АРК, які у свою чергу поділялися на 490 районів. Концепція залишає трирівневий поділ: громада – район – регіон, але із перерозподілом повноважень на рівень громади, що вимагає створення потужних самодостатніх територіальних громад. Тому наступним етапом реформи стало прийняття Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», який створив правову основу для формування базового рівня місцевого самоврядування на нових принципах. За основу формування адміністративно-територіальної одиниці базового рівня береться центр економічного тяжіння, а не населений пункт із наявними інфраструктурними перевагами, як передбачалося проектом реформи 2005 р. Наступним етапом у проведенні реформи територіальної організації влади стало схвалення Урядом Проекту Закону про засади адміністративно-територіального устрою України № 8051 від 22.02.2018 р. Цей законопроект законодавчо врегульовував питання щодо порядку утворення, ліквідації, встановлення та зміни меж адміністративно-територіальних одиниць, назв населених пунктів та віднесення їх до певних категорій. Зберігалась трирівнева система адміністративно-територіального устрою України – регіональний рівень (АР Крим і області), субрегіональний рівень (райони) та базовий рівень – громади, до складу яких входять один або декілька населених пунктів. Ст. 5 законопроекту дає визначення та ознаки адміністративно-територіальної одиниці. Передбачені адміністративно-територіальні одиниці регіонального, субрегіонального, базового та допоміжного рівнів. Ст. 7 визначала поняття громади та регламентувала місце знаходження її адміністративного центру. У Ст. 8 визначено поняття району та вказані кількісні вимоги для його утворення – 150 тис. мешканців. Але ця норма законопроекту викликала питання, адже у більшості областей України вже затверджені госпітальні округи і до них висувалася у тому числі і вимога мінімум 120 тисяч населення (ст. 11).

17 липня 2020 року Верховна Рада України прийняла постанову про скорочення кількості районів в Україні. Замість 490 районів було створено 136. У середньому у складі кожної області стало по 4-5 районів. Постанова набрала чинності 19 липня 2020 року.

Станом на 1 лютого 2021 року підготовлений законопроект «Про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою України», який має замінити Положення про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою Української РСР, затвердженого Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 12 березня 1981 року № 1654-X

Він законодавчо має врегулювати питання щодо порядку утворення, ліквідації, встановлення та зміни меж адміністративно-територіальних одиниць, назв населених пунктів та віднесення їх до певних категорій. Законопроектом встановлюється трирівнева система адміністративно-територіального устрою України — регіональний рівень (АР Крим і області), субрегіональний рівень (райони), базовий рівень — міста, селища, села та допоміжний рівень — райони в містах. Також передбачене запровадження державної реєстрації адміністративно-територіальних одиниць та територій територіальних громад. Сmt у разі прийняття проекту закону мають перейти до категорії селищ, а існуючі селища — до категорії сіл. Також запропоновано перевести населені пункти Верховина, Голованівськ, Кельменці та Новоайдар до категорії міст.

Семінарське заняття 4, 5

Тема 4. Проблеми правового регулювання форм безпосередньої демократії в Україні

Питання для усного опитування та дискусії

- 4.1. Вибори як процес формування представницьких органів державної влади.
- 4.2. Актуальні питання вдосконалення виборчого законодавства України.
- 4.3. Стадії виборчого процесу.
- 4.4. Порядок виборів Президента України.
- 4.5. Організація і проведення виборів народних депутатів України.
- 4.6. Порядок формування органів місцевого самоврядування.
- 4.7. Юридична природа референдуму як форми безпосередньої демократії.
- 4.8. Історія розвитку інституту референдуму в Україні.
- 4.9. Предмет та стадії всеукраїнського референдуму.
- 4.10. Поняття та предмет місцевого референдуму.
- 4.11. Проблеми реалізації народного волевиявлення, вираженого в рішеннях всеукраїнських референдумів.
- 4.12. Інші форми безпосередньої демократії в Україні.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: безпосередня демократія, вибори, принципи виборчого права, стадії виборчого процесу, виборчі округи, виборчі комісії, списки виборців, виборча кампанія, передвиборча агітація, голосування, вибори народних депутатів, вибори Президента України, вибори до органів місцевого самоврядування, референдум, всеукраїнський референдум, місцевий референдум, предмет референдуму, стадії референдуму, суб'єкти референдарної ініціативи, гарантії референдуму, рішення всеукраїнського референдуму.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

- виборчі системи: переваги і недоліки;
- мажоритарна виборча система: поняття та види;
- особливості проведення виборів за пропорційною виборчою системою;
- переваги та недоліки основних видів виборчих систем;
- стадії виборчого процесу в Україні.

У ст. 71 Конституції визначається, що вибори до органів державної влади та місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування. Виборцям гарантується вільне волевиявлення.

Принципи вільних виборів є загально визнаними у світі і відповідають міжнародним стандартам чи ознакам демократичних режимів. Проголошення цих принципів на

конституційному рівні робить їх обов'язковими для всіх видів виборів, виключаючи можливість порушення будь-якого з цих принципів або усіх принципів одночасно.

Поряд із цими загальними принципами в кожному із базових виборчих законів України встановлюються додаткові принципи виборчого процесу. Виборчий процес здійснюється, зокрема, на засадах: вільного і рівноправного висунення кандидатів, гласності і відкритості, рівності можливостей для всіх кандидатів у проведенні виборчої кампанії; неупередженості до кандидатів з боку державних органів, установ і організацій, органів місцевого самоврядування; свободи агітації.

Принципи загального, рівного і прямого виборчого права при таємному голосуванні визнані універсальними принципами демократичних виборів в Україні.

Принцип рівності виборчого права передбачає, що всі громадяни України беруть участь у виборах на рівних засадах. Це означає, що всі виборці мають однакову кількість голосів і кожний має рівну з іншими вагу, тобто кожний виборець впливає на результати виборів однаково.

Принцип прямого виборчого права визначає право громадян обирати кандидатів на виборах безпосередньо.

Принцип таємності голосування означає, що контроль за волевиявленням виборців не допускається.

Виборчий процес відбувається в певній, чітко визначеній виборчим законодавством послідовності і складається з кількох етапів – стадій виборчого процесу. Виборче законодавство передбачає такі стадії виборчого процесу: 1) складання та уточнення списків виборців; 2) утворення виборчих округів; 3) утворення виборчих дільниць; 4) утворення виборчих комісій; 5) висунення та реєстрація кандидатів у депутати; 6) проведення передвиборної агітації; 7) голосування; 8) підрахунок голосів виборців та встановлення підсумків голосування; 9) встановлення результатів виборів депутатів та їх офіційне оприлюднення; 10) припинення діяльності виборчих комісій. У разі необхідності виборчий процес може включати також такі етапи: 1) повторне голосування; 2) підрахунок голосів виборців і встановлення підсумків повторного голосування та результатів виборів.

Змішана виборча система, гаряче й одноставно підтримана регіоналами, окрім усіх нормативних вад і неокончучностей, через які можуть бути не враховані голоси досить великої кількості виборів, має ще один елементарний недолік: її просто не можна запроваджувати в бідній країні. Вона априорі не може працювати демократично в такій країні. І це при тому, що навіть у заможнішій і благополучнішій частині Європи від неї відмовились.

11 липня 2019 року Верховна Рада України прийняла Виборчий кодекс. До основних його новел можна віднести:

Скасована мажоритарка

Так, Виборчий кодекс скасовує мажоритарку та запроваджує пропорційну виборчу систему з відкритими регіональними списками. Незмінним при цьому залишається виборчий бар'єр для політичних партій — 5%.

Гендерна квота і грошова застава

Також Виборчий кодекс закріплює гендерну квоту — принаймні двоє із п'яти кандидатів у виборчому списку партії мають бути жінками. Окрім того, запроваджуючи пропорційну виборчу систему, кодекс змінює положення, що стосуються інших типів виборів, зокрема, змінено розмір грошової застави на президентських виборах. Незважаючи на те, що нині в Україні найвищий у світі розмір грошових застав на виборах (для кандидатів у президенти — 2 500 000 гривень; для партій на парламентських виборах — 4 173 000 грн (1000 мінімальних заробітних плат), стверджується, що грошова застава не виконує свою функцію і потребує інших варіантів вирішення. Тож Виборчий кодекс підвищує розмір грошової застави на президентських виборах до 650 мінімальних заробітних плат. Нині ця сума складає 2 712 450 грн. Яким буде розмір такої грошової застави на наступних виборах, залежатиме від розміру мінімальної заробітної плати на день початку відповідного виборчого процесу.

Що ж до парламентських виборів — тут розмір грошової застави залишено без змін. Новелою є положення кодексу, що передбачає повернення грошової застави тим кандидатам, які

отримають певну підтримку виборців. Так, для кандидатів у президенти необхідним є отримання 7% підтримки виборців, для партій необхідним є — отримання 2% голосів українців.

Ліміти виборчих фондів

Іншим важливим питанням, що зазнало змін у кодексі, є ліміти виборчих фондів.

Незважаючи на необхідність встановлення ліміту виборчих фондів на президентських виборах та його зменшення на парламентських, Виборчий кодекс скасовує ліміти для виборчих фондів усіх видів виборів. Якщо нині такі ліміти встановлені для парламентських і місцевих виборів, то за новим кодексом, не існуватиме жодних обмежень щодо розміру виборчого фонду ані на президентських, ані на парламентських та місцевих виборах. Такі зміни, безумовно, відобразяться на доступі до політики та збільшенні вартості виборів в Україні в цілому.

Водночас Виборчий кодекс встановлює ліміти на передвиборну агітацію у ЗМІ. Якщо зараз відсутні будьякі ліміти, то з набуттям чинності кодексу суб'єкти виборчого процесу зможуть витратити на свою передвиборну агітацію не більше 3000 мінімальних заробітних плат на початок виборчого процесу (на сьогодні ця сума складає 12,5 млн грн) із свого виборчого фонду. Таке положення міститься в загальній книзі кодексу, а отже, поширює свою дію як на загальнонаціональні, так і на місцеві вибори.

Кодекс також деталізує умови та порядок передвиборної агітації. Так, протягом доби одному суб'єкту виборчого процесу може бути надано не більше 21 хвилини ефірного часу, обмежуючи також і кількість таких виходів до семи разів. Окрім того, встановлено мінімальну тривалість передвиборної агітації у 1,5 хвилини.

Механізм відшкодування витрат на передвиборну агітацію також зазнав змін. Наразі на парламентських виборах кожна із політичних партій, що подолає 5-відсотковий виборчий бар'єр, зможе повернути із державного бюджету витрати на передвиборчу агітацію в розмірі до 375 570 000 гривень. Але тепер положення Виборчого кодексу, з одного боку, збільшують кількість партій-претендентів на зазначене відшкодування, зменшивши бар'єр з 5% до 2%, з іншого боку, зменшують максимальний розмір витрат, який зможе відшкодувати кожна з партій, у 10 разів.

Як бачимо, кодекс закріплює ряд можливостей для політичних партій, які подолають 2% виборчий бар'єр. По-перше, такі партії отримають державне фінансування своєї діяльності на період до наступних виборів, яке передбачене і чинним законодавством. По-друге, таким партіям буде повернена грошова застава, сплачена для участі у виборах. По-третє, такі партії зможуть отримати відшкодування своїх витрат на передвиборну агітацію.

Вказані зміни матимуть позитивний вплив на доступ до політики молодих партій без значного фінансового забезпечення.

Референдум - важлива форма безпосередньої демократії, що полягає в голосуванні виборців (певної, визначеної законом групи виборців), шляхом якого приймаються рішення з будь-яких питань державного або самоврядного характеру, за винятком тих, котрі згідно з законом не можуть бути винесені на референдум. Ці рішення - обов'язкові до виконання органами, організаціями і громадянами, щодо яких вони мають імперативний характер.

Основна відмінність референдуму від виборів, процедура яких також передбачає голосування виборців, полягає в об'єкті та меті волевиявлення виборців. Метою виборів є обрання народних представників, що по суті являє собою делегування їм певної частини належних народові або територіальній громаді владних повноважень, тоді як мета референдуму - прийняття рішення за сутністю винесеного на нього питання, тобто воля народу знаходить свій вираз у формі референдуму чіткіше й конкретніше та передбачає подальшого делегування владних повноважень.

В Україні функціонує інститут, що прийнято вважати головним елементом безпосередньої демократії, одним із інструментів законодавчого процесу. Проте цей інститут є недосконалим, а тому варто звернути увагу на його вдосконалення, адже порівняно з іншими формами прямого народовладдя референдум надає народу можливість прямо впливати на вирішення певних питань державного чи суспільного значення, при чому воля народу в цьому випадку має вирішальне значення. Тобто, існує необхідність удосконалення законодавчої бази, а саме: 1) предметом регулювання цього закону визначити суспільні відносини, пов'язані з ініціюванням, організацією та проведенням лише всеукраїнського референдуму. Місцеві

референдуми мають бути врегульовані окремим законом; 2) чітко визначити предмет усеукраїнського референдуму відповідно до Конституції України та встановити, що на всеукраїнському референдумі можуть бути прийняті будь-які закони (внесені зміни до них), окрім тих, прийняття яких на референдумі не допускається згідно з Конституцією України; 3) установити коло суб'єктів, які наділені правом ініціювати та призначати референдум відповідно до положень Конституції України; 4) урегулювати питання, пов'язані з розробкою законопроекту, який вноситься на референдум особливо у разі, коли референдум проголошується Президентом України за народною ініціативою; 5) визначити процедуру опублікування та набрання чинності законами, прийнятими на референдумі, врахувавши думку Конституційного Суду України про те, що рішення законодавчого референдуму не потребують будь-якого затвердження, у тому числі Верховною Радою; 6) установити належну процедуру внесення змін до законів, прийнятих на референдумі та процедуру їх скасування;

- прийняття Кодексу про вибори і референдуми в Україні (або іншого кодифікованого акту з аналогічною назвою);

- на законодавчому рівні дати визначення референдуму, зокрема всеукраїнському та місцевому;

- передбачити, щоб зміни до механізму проведення всенародних референдумів можуть бути внесені лише через проведення відповідного референдуму;

- визначення предмету всеукраїнського та місцевих референдумів з урахуванням вимог Конституції та рішень Конституційного Суду України;

- передбачити, що загальний термін збирання ініціативною групою підписів з питання про проведення всеукраїнського референдуму не повинен перевищувати трьох місяців;

- запровадження механізмів, які б запобігали використанню інституту референдумів для досягнення політичних цілей того чи іншого вищого органу держави (Верховної Ради України, Президента України).

Крім цього, є необхідність створення правової основи для проведення всеукраїнських та місцевих громадських опитувань, відмежування їх предмету від предмету відповідних референдумів, закріплення неімперативної природи рішень, прийнятих шляхом громадських опитувань, з одночасним закріпленням обов'язковості розгляду їх результатів відповідними органами публічної влади. А також визначення гарантій реалізації прав громадян України на участь у референдумі та інше удосконалення. На наш погляд, проведення кожного нового референдуму збагачує теоретичне підґрунтя цієї форми безпосередньої демократії, сприяє розробці нових моделей референдумів залежно від специфіки конкретної національно-правової системи, рівня розвитку громадянського суспільства та досконалості конституційного закріплення референдуму.

Семінарське заняття 6, 7

Теми 6. Актуальні проблеми вдосконалення судової системи України

Питання для усного опитування та дискусії

- 6.1. Поняття та соціальне призначення судової влади в Україні.
- 6.2. Конституційний механізм взаємодії судової влади з іншими гілками влади в Україні.
- 6.3. Принципи здійснення судової влади в Україні.
- 6.4. Судова система України.
- 6.5. Конституційно-правові засади формування і функціонування судів загальної юрисдикції.
- 6.6. Основні напрями проведення судової реформи в Україні.
- 6.7. Адміністративне судочинство в Україні.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: судова влада, суд, судова система, суди загальної юрисдикції, спеціалізовані суди, адміністративна юстиція, суддівське самоврядування, суддівський корпус, конституційний контроль, Конституційний Суд України, конституційність нормативно-правових актів, офіційне

тлумачення конституції та законів України, конституційне подання, конституційне звернення, рішення та висновки Конституційного Суду, правові позиції.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

- поняття та соціальне призначення судової влади в Україні;
- конституційний механізм взаємодії судової влади з іншими гілками влади;
- основні напрямки проведення судової реформи в Україні;

Нині в Україні триває судова реформа, яка передбачає оновлення законодавства. Зокрема, прогнозується повне реформування системи судоустрою; імплементація оновлених конституційних засад правосуддя на законодавчому рівні для забезпечення незалежності (деполітизації) судової влади; посилення відповідальності судової влади перед суспільством; запровадження нових механізмів формування та кадрового оновлення суддівського корпусу. Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 схвалено Указом Президента України від 20.05.2015 № 276. У зв'язку з цим Верховна Рада прийняла Закони «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 № 1401-VIII (далі — Закон № 1401) та «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII (далі — Закон № 1402). Обидва набирають чинності 30 вересня 2016 року. З-поміж ключових змін: перетворення чотирирівневої судової системи на трирівневу; створення Вищої ради правосуддя замість Вищої ради юстиції; новий порядок добору та призначення на посаду судді; кваліфікаційне оцінювання суддів; істотне підвищення суддівської винагороди; впровадження обов'язку суддів подавати декларацію родинних зв'язків та декларацію доброчесності; обмеження суддівської недоторканості; розширення дисциплінарної відповідальності суддів; визначення нових підстав для звільнення та припинення повноважень судді; введення нового інституту конституційної скарги громадянина до Конституційного Суду; поступове впровадження адвокатської монополії на представництво в судах; обов'язковість досудового врегулювання спору, якщо така можливість встановлена законом.

Процесуальне законодавство. Ми отримали ряд модернізованих процесуальних кодексів, де найбільше виділяються повернення до судової системи, що складається з трьох ланок, та наявність процесуальних фільтрів при оскарженні рішень до вищих інстанцій. В цілому ідеї цікаві, але на практиці поки нічого особливо не змінилося. Доводиться спостерігати, як касаційними фільтрами здебільшого користується касаційний адміністративний суд та відсіює частину касаційних скарг. Можливо, це відбувається через велику його завантаженість однотипними справами. Іноді в цьому суді трапляються випадки, коли судді відкривають касаційне провадження, а потім 2 роки не можуть призначити справу до розгляду. Вважаю, що і самі судді не можуть бути задоволені таким станом речей, тож сподіваємося на позитивні зрушення в цьому напрямку.

Касаційний господарський суд нечасто користується відповідними фільтрами, а справи в ньому розглядаються здебільшого вчасно. Коли касаційна скарга не може бути прийнята через вимоги касаційних фільтрів, господарський суд в основному дає скаргникам можливість усунути її недоліки шляхом додаткового обґрунтування. Відтак, схильюся до думки, що поки немає єдиного підходу судів щодо використання процесуальних фільтрів, практика ще перебуває на етапі формування.

Вища рада правосуддя. Внаслідок реформи Вищої ради юстиції її було перейменовано у Вищу раду правосуддя (ВРП), що залишилася найвищим органом у суддівській системі. Проте більшість проблем попереднього органу, на думку правників, перекочували і до новоствореного: низький рівень довіри населення та юридичної спільноти, звинувачення в політично мотивованих рішеннях, докори в непрозорому відборі членів, конфлікти та боротьба за владу з іншими органами в системі, про що систематично зазначають засоби масової інформації. Хоча громадянам нечасто доводиться стикатися з цим органом напряду, але його роль у системі величезна. Отже, недивно, що підвищення рівня довіри до ВРП зараз перебуває в активній фазі реалізації.

Верховний Суд та спеціалізовані суди. Також в процесі реформи були створені Верховний Суд та спеціалізовані суди: Вищий антикорупційний суд та Вищий суд з питань

інтелектуальної власності, який на даний момент знаходиться в процесі формування. Загалом початок роботи антикорупційних судів вселяє надію на поступове професійне та інституційне зростання антикорупційної системи судів у країні, тому варто трішки запастися терпінням та чекати на поступові зміни на краще.

До Верховного Суду від населення виникають питання стосовно недотримання процесуальних строків у касаційних адміністративному та цивільному судах. Також часто доводиться читати взаємовиключні висновки суддівських колегій Верховного Суду в подібних питаннях. Хотілося б, щоб Велика Палата Верховного Суду оперативніше реагувала на ці виклики та забезпечувала єдність судової практики.

Вища кваліфікаційна комісія суддів та Громадська рада доброчесності. Згідно зі змінами, кожен суддя повинен був пройти процедуру кваліфікаційного оцінювання. Для цього було сформовано новий склад спеціального органу — Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (ВККСУ). До її складу увійшли переважно судді, а також адвокати та науковці в галузі права. Проте наразі орган не працює, добір суддів не проводиться, а і без того знекровлена судова система не отримує нових кадрів. Зараз лунають думки, що питання формування нового складу Комісії перейшло в політичну площину, її повноваження хочуть передати до ВРП чи зробити підконтрольною ВРП саму Комісію.

Громадська рада доброчесності (ГРД) створювалася як допоміжний орган при ВККСУ з числа юридичної спільноти, не пов'язаної з суддівськими кадрами, що, у свою чергу, переважали у ВККСУ. ГРД відповідала за перевірку суддів на доброчесність. Тобто мала працювати така собі система стримування та противаг між ГРД та ВККСУ. Проте вказані органи жили, як кішка з собакою, узгодженої роботи було мало: між керівництвом зазначених органів та їх членами постійно лунали взаємні звинувачення в непрофесіоналізмі та упередженості. Все це призвело до того, що велика частина негативних висновків ГРД по недоброчесних кандидатах долалися ВККСУ двома третинами голосів, що, на думку ГРД, призвело до залишення в суддівській системі осіб з проблемною репутацією. Отже, недарма перезапуску цих органів та їх плідної співпраці очікують як прогресивно налаштовані юристи, так і міжнародні інституції.

Електронне судочинство. Це дійсно нагальна та однозначно необхідна реформа, що могла б значно спростити роботу судів та їх відвідувачів. Проте судова адміністрація поки не може впровадити її в життя. У зв'язку з пандемією трішки активніше почали використовуватися відеоконференції з приміщень судів, з'явилася можливість брати участь у судових засіданнях, перебуваючи поза межами суду й використовуючи власні засоби зв'язку. Проте це лише часина запланованих заходів, тому з нетерпінням чекаємо на повноцінне запровадження електронного суду та відповідного технічного забезпечення для судів.

Вища рада правосуддя. У законопроектах, що наразі обговорюються, пропонується, щоб ВРП затверджувала всі порядки та методики оцінювання суддів, яке здійснюватиме ВККСУ, що, безумовно, посилюватиме вплив ВРП. З іншого боку, не пропонується прозорого та відкритого відбору членів ВРП. У свою чергу, Рада не дуже бажає залучати міжнародних експертів до обрання членів ВККСУ та очищення її самої. Члени ВРП переконані, що їм самим під силу вирішити вказані питання. Проте протилежної думки дотримуються представники міжнародних партнерів та громадських організацій. Така боротьба за вплив у вертикалі судової влади навряд чи сприятиме удосконаленню системи судочинства. Отже, найшвидші зміни законодавства, спрямовані на прозорий розподіл повноважень та взаємоконтроль органів судової влади, очікуються юридичною спільнотою від законотворців у першу чергу.

Верховний Суд. Наразі у законотворчих та експертних колах обговорюється сценарій, щоб вдвічі скоротити кількість суддів Верховного Суду. Це, швидше за все, призведе до уповільнення його роботи, адже система ще не зовсім готова зменшити потік справ до касаційних судів. Також доводиться чути в публічних дискусіях, що скорочення штату Верховного Суду направлене на проведення конкурсу з подальшим формуванням нового складу його судового корпусу. У такий варіант подій не хочеться вірити, адже це тривалий та витратний процес. У разі необхідності можна внести певні корективи в роботу Суду, а от повне його перезавантаження здається дещо поспішним рішенням. Подібних ідей дотримується і Венеціанська комісія, котра тримає руку на пульсі судової реформи в Україні.

Виконання судових рішень. Не менш важливе питання виконання судових рішень. Наразі суд позбавлений можливості забезпечити належний рівень контролю за цим процесом. Хоча вже очевидно, що функції суду не можуть закінчуватися на етапі ухвалення рішення. Кому потрібне право на справедливий суд, якщо його рішення будуть припадати пилюкою на полицях виконавчої служби?

Прикро, що проблема виконання судових рішень залишається атрибутом судової системи в Україні, адже відсоток виконання судових рішень все ще досить низький. Існують прогресивні ідеї, що процесуально врегульований зв'язок між судом та виконавчою службою міг би збільшити кількість виконаних рішень. Тож у цьому контексті нагальною також є реформа виконавчої служби, оскільки її робота невіддільна від судової системи.

Реформа місцевих та апеляційних судів. Реформуючи вищі суди, не варто залишати без уваги роботу з місцевими та апеляційними судами. Вони зараз перебувають без достатнього кадрового наповнення, фінансування їх теж є проблемою. Деякі суди нещодавно навіть виступили з заявою про відсутність коштів для направлення справ у інші судові інстанції та поштової кореспонденції учасникам справ. Така ситуація може призвести до більш тривалого розгляду справ, що і до того був чималий.

Робота судів першої інстанції дуже інформативна для населення. Вони відображають рівень спроможності судової влади забезпечити верховенство права та доступ до правосуддя в країні. Розгляд великої кількості справ закінчується саме в першій інстанції. Через це саме робота місцевих судів формує думку населення про судову систему та захист прав громадян. Тому дуже хочеться, щоб зміни в судовій вертикалі проводилися не тільки зверху донизу, а і у зворотному напрямку.

Семінарське заняття 8

Тема: Конституційний контроль в Україні: сучасний стан та перспективи вдосконалення

Питання для усного опитування та дискусії

- 8.1. Поняття та історія становлення інституту конституційного контролю в Україні.
- 8.2. Конституційний Суд і розбудова правової держави в Україні.
- 8.3. Особливості правового статусу суддів Конституційного Суду.
- 8.4. Порядок формування та повноваження Конституційного Суду України.
- 8.5. Конституційний нормоконтроль як головне повноваження Конституційного Суду України.
- 8.6. Захист прав і свобод людини і громадянина Конституційним Судом України.
- 8.7. Правова природа і юридична сила актів Конституційного Суду України.
- 8.8. Проблеми вдосконалення механізму виконання рішень Конституційного Суду України.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: конституційний контроль, конституційна юстиція, Конституційний Суд України, конституційність нормативно-правових актів, офіційне тлумачення конституції та законів України, конституційне подання, конституційне звернення, рішення та висновки Конституційного Суду, правові позиції.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

Конституційний Суд України був заснований на підставі Конституції України 1996 року. Основоположні норми про Конституційний Суд України встановлені у розділі 12 Конституції. Стаття 147 Основного Закону визначає правовий статус Суду, стаття 148 встановлює його склад, порядок призначення суддів, вимоги до них, стаття 149 – гарантії незалежності суддів. Статті 150, 151 встановлюють перелік органів і осіб, які володіють правом звернення в Конституційний Суд України, а також його повноваження. Стаття 152 констатує юридичну силу і правові наслідки рішень Конституційного Суду України. А відповідно до статті 153 відповідні положення норм Конституції України конкретизуються в Законі України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 року.

Основні повноваження Конституційного Суду України, передбачені Конституцією України і Законом України «Про Конституційний Суд України», дозволяють визначити його

функції (за формами діяльності): контрольну – по розгляду конституційних спорів, виконується шляхом судочинства стосовно конституційності законів і інших правових актів; інтеграційну – спрямування Конституційним Судом України своєї діяльності на об'єднання зусиль органів державної влади України з метою охорони основних засад, закладених в Основному Законі; координаційну – в рамках своїх повноважень координація Конституційним Судом України дій органів державної влади у відповідності з нормами закону, що регулюють його діяльність, шляхом винесення своїх рішень відносно конституційності законів і інших правових актів; правотворчу – розглядаючи справи про відповідність законів і інших правових актів Конституції України, а також про офіційне тлумачення конституції і законів України, Конституційний Суд України виступає не лише як «негативний», але і у певній мірі як «позитивний» законодавець, що дозволяє стверджувати, що рішення Суду є джерелами права і їм притаманна матеріально-правова сила закону; політична – забезпечення політичної стабільності шляхом судового розгляду і прийняття рішень, які повинні забезпечувати верховенство права, а не політичну доцільність.

Не дивлячись на те, що ні Конституція України, ні Закон України «Про Конституційний Суд України» не містять поняття «спори про компетенцію» в рамках загальної процедури перевірки конституційності актів, спір про компетенцію представляє собою оспорювання прийняття акта або вчинення дій правового характеру між двома органами державної влади, кожен з яких переслідує свій правовий інтерес, викликаний ущемленням його компетенції.

Виключні повноваження, передбачені Конституцією України і Законом України «Про Конституційний Суд України», все ж таки в певній мірі зв'язують дії Суду, оскільки в більшості випадків при розгляді справ він виступає як пасивний орган. Природа його є такою, що до нього прийнято звертатись, сам же Суд не може ініціювати справи по питаннях своєї компетенції. Забезпеченню єдності конституційного простору України може сприяти надання Конституційному Суду повноваження здійснювати письмові звернення (послання) до Верховної Ради України, зроблені на підставі розглянутих ним справ з метою адекватного підходу законодавчого органу до вирішення питань, які виникають з причин прогалин у законодавстві, або в результаті виникнення нових відносин.

Велике значення має наділення Конституцією України Конституційного Суду України виключною прерогативою на «офіційне тлумачення Конституції і законів України» (стаття 147), що є не лише його правом, але і обов'язком. Саме цей орган застосовує і тлумачить нормативно-правові акти, на підставі і у відповідності з якими діють органи державної влади і органи місцевого самоврядування, а також інші суб'єкти права, діяльність яких не суперечить конституційним основам країни. Пояснюючи зміст волі законодавця, Конституційний Суд, застосовуючи нові знання, формулює поняття, визначення, що вносять елемент нового розуміння у питання, які розглядаються. Разом з тим, Суд повинен бути обережним у намаганнях наповнення конституційних положень новим змістом, щоб не допустити зміни тексту самої Конституції України і не вийти за рамки своїх повноважень.

Творчий підхід Суду до процесу тлумачення вимагає від нього визначення так званих «правових позицій». Правова позиція Конституційного Суду України полягає у визначенні ставлення Конституційного Суду України до нових правових відносин, які виникли у зв'язку з діяльністю держави, що визначає характер дій (позицій) Конституційного Суду України, які формулюються в умотивованій і резолютивній частинах актів Конституційного Суду України. Правові позиції Конституційного Суду України мають глибоку наукову основу, набувають правової якості, загальнообов'язковості в силу статусу та авторитету Конституційного Суду України. Саме Конституційного Суду України, спираючись на правовий потенціал Конституції України, здатний розвивати закладені в ній фундаментальні цінності, тобто знаходити адекватні варіанти вирішення конфліктів, які відповідають її правовим основам. Правові позиції виступають своєрідною моделлю нового правового регулювання, матеріальним критерієм майбутніх правових норм. Саме за допомогою правових позицій Конституційний Суд зможе більш ефективно впливати на розвиток конституціоналізму, сприятиме забезпеченню прав і свобод людини і громадянина і становленню правової держави в Україні.

Діяльність Конституційного Суду України в першу чергу спрямована на захист основних прав людини і громадянина безпосередньо на основі Конституції України. Новим законом передбачено введення інституту конституційної скарги, яка представляє собою подане до Суду письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу.

Втілення у державно-правову практику України інституту конституційної скарги здійснить позитивний вплив на всю правозастосовчу практику, спрямовуючи її в конституційне русло, сприятиме утвердженню і забезпеченню прав і свобод людини як вищої соціальної цінності.

Призначення Конституційного Суду України в держави свідчить про сприяння його досягненню співвідношення між національною та міжнародною правовими системами, оскільки саме Суд здійснює попередній контроль міжнародних договорів, які вносяться на розгляд до Верховної Ради України.

В процесі конституційного судочинства Суд приймає правові акти, які є підсумковими рішеннями по справі. Однак, сьогодні існує потреба у вдосконаленні законодавчої регламентації юридичної природи актів Конституційного Суду України. Зокрема, необхідно визначити час вступу в силу рішень Конституційного Суду України, оскільки на сьогодні дане питання врегульовано не зовсім чітко, чітко врегулювати питання наслідків рішень Конституційного Суду України, і, зокрема, рішень про офіційне тлумачення, оскільки такі рішення, будучи в певній мірі частиною Конституції України, є вищими за своєю юридичною природою і тому повинні стояти в ієрархії нормативних актів над законами. Крім того, потрібно законодавчо визначити коло суб'єктів, на яких повинні поширюватись обов'язковість і остаточність рішень Конституційного Суду, а також більш чітко визначити межі дії рішень Конституційного Суду України.

Вдосконалення правового регулювання юридичної природи Конституційного Суду України дозволить їм займати вище місце в ієрархії нормативно-правових актів України, підвищить авторитет Конституційного Суду України та надасть йому більше можливостей для забезпечення конституційної законності в державі.

Практика свідчить про те, що правова природа актів Конституційного Суду України вимагає детального законодавчого механізму, який би реально забезпечував їх виконання, визначення заходів відповідальності за їх невиконання. Разом з тим реалізація актів Конституційного Суду України повинно забезпечуватись всіма органами держави, оскільки Суд не володіє повноваженням нагляду за діяльністю органів держави по реалізації прийнятих ним актів, не наділений примусовими засобами виконання своїх рішень. Виконання актів повинно здійснюватись в порядку, який застосовується для здійснення законів. Цю прогалину в законодавстві необхідно усунути, адже процес виконання рішень Конституційного Суду України на практиці стикається із значними труднощами. Акти Конституційного Суду України, які володіють обов'язковістю, не мають ніякої реальної примусової сили, крім сили свого власного авторитету.

Семінарське заняття 9

Тема: Актуальні питання правового регулювання конституційно-правового статусу особи в Україні

Питання для усного опитування та дискусії

- 8.1. Зміст та основні елементи конституційно-правового статусу особи.
- 8.2. Громадянство як основа правового статусу особи.
- 8.3. Законодавство України про громадянство: перспективи вдосконалення.
- 8.4. Надання притулку іноземцям.
- 8.5. Проблеми конституційно-правового регулювання статусу біженців.
- 8.6. Проблеми реалізації конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні.
- 8.7. Конституційні та судові гарантії прав і свобод.
- 8.8. Правове регулювання розгляду звернень громадян в органи державної влади.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: конституційно-правовий статус особи, громадянство, іноземці, біженці, конституційні та судові гарантії прав і свобод, звернення громадян.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах:

- основні елементи правового статусу особи;
- перспективи впровадження подвійного громадянства в Україні;
- проблеми правового статусу внутрішньо переміщених осіб;

Конституційно-правовий статус особи, це складне багатовимірне явище, що складається з конституційних принципів, прав, свобод, обов'язків особи та юридичних гарантій їх захисту. Цей статус визначається основними законами держав світу. Відповідно класифікації статусу особи за ознакою громадянства в конституційній теорії виділяють: громадян, апатридів, біпатридів, іноземців, осіб без громадянства.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про громадянство України», громадянство України - це правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках. Громадянин України - особа, яка набула громадянство України в порядку, передбаченому законами України та міжнародними договорами України. Неабияке значення має розуміння людини як громадянина, визначення її соціальної, політичної та правової сутності, адже з набуттям громадянства певною мірою особа долучається до життя держави.

У статті 6 вищевказаного Закону України чітко визначені підстави для набуття громадянства України, а саме: за народженням; за територіальним походженням; унаслідок прийняття до громадянства; унаслідок поновлення у громадянстві; унаслідок усиновлення; унаслідок установа над дитиною опіки чи піклування, влаштування дитини в дитячий заклад чи заклад охорони здоров'я, в дитячий будинок сімейного типу чи прийомну сім'ю або передання на виховання в сім'ю патронатного вихователя; унаслідок установа над особою, визнаною судом недієздатною, опіки; у зв'язку з перебуванням у громадянстві України одного чи обох батьків дитини; унаслідок визнання батьківства чи материнства або встановлення факту батьківства чи материнства; за іншими підставами, передбаченими міжнародними договорами України.

У результаті вирішення проблем, що стосуються питань громадянства, всупереч різноманітним нормативно-правовим актам та кодифікованому законодавству, виникають колізії, коли одна й та ж особа одразу є громадянином декількох країн. У конституційній науці це явище називають подвійним громадянством.

Подвійне громадянство (біпатритизм) є таким правовим статусом особи, за яким вона одночасно має громадянство двох або більше країн. Подвійне громадянство виникає, по-перше, за народження дитини у державі, де діє принцип «права ґрунту», від батьків, які мають громадянство держави, де діє принцип «права крові» (наприклад, Чилі - Україна, Аргентина - Росія, Бразилія - Великобританія); по-друге, за натуралізації, якщо законодавство країни, громадянства якої набуває індивід, не вимагає відмови від попереднього (Іспанія - Росія, Ізраїль - Україна); по-третє, внаслідок шлюбу жінки з іноземцем, якщо законодавство країни дружини зберігає за нею громадянство, а законодавство країни чоловіка надає їй свого громадянства.

Варто зауважити, що подвійне громадянство має серед юристів та науковців світу багато прихильників і ще більше противників. Держави взагалі по-різному ставляться до подвійного громадянства своїх підданих. Одні розглядають його як безпосередню загрозу національній безпеці та впроваджують різні форми боротьби з цим явищем, інші - використовують усі можливі переваги подвійного громадянства.

Перейдемо до розгляду реальних та потенційних загроз, які можуть бути спричинені явищем подвійного громадянства в Україні. Безумовно, кожне явище має як позитивні, так і негативні прояви. Це стосується й подвійного громадянства. На перший погляд, подвійне громадянство має гарантувати захищеність румунської, угорської чи російської національних меншин. Це начебто додає їм упевненості в забезпеченні їхніх фінансових і майнових прав. Зазначена категорія громадян може відвідати свою другу країну перебування у будь-який час,

що створює сприятливі та комфортні умови. Однак, беручи до уваги географічне розташування України, її історичне минуле, входження певних територій до складу різних держав, як наслідок – поліетнічність, колізії у чинному законодавстві, а також події, що впродовж останніх п'яти років відбуваються на території нашої держави, можна припустити, що явище подвійного громадянства за певних обставин може стати причиною виникнення загроз національній безпеці України. Розглянемо детальніше, про які саме загрози йде мова.

Серед основних реальних та потенційних загроз державній безпеці, які виникають із набуттям громадянами України громадянства іншої держави, можна виокремити наступні:

1. Витік наукового потенціалу: студенти, науковці, викладачі.
2. Створення передумов до витоку відомостей з обмеженим доступом (секретноносії, які мають подвійне громадянство).

3. Формування позицій впливу в інтересах іноземної держави шляхом надання громадянства своїй державі державним службовцям місцевого та регіонального рівнів.

4. Задоволення територіальних претензій шляхом розгортання військового конфлікту під гаслом захисту своїх громадян від утисків на території України, а також їх використання в інтересах іноземної держави. Зазначена проблема є насувною для нашої держави. Експерти у цьому питанні сходяться до думки, що такий курс іноземних держав щодо сприяння в отриманні їх громадянства здійснюється під контролем спецслужб. Підтвердженням цього є анексія АР Крим та окупація східних регіонів України. Протягом 1991–2013 років Російська Федерація надавала своє громадянство мешканцям АР Крим, що в результаті, за участі Збройних Сил та спеціальних органів РФ, призвело до проведення псевдореферендуму та незаконної анексії півострова. Загалом тактика «паспортного тиску» росіян і надання російських паспортів громадянам України, які стверджують, що вони мають російське походження, не нова. Росіяни, по суті, вдаються до досвіду Гітлера 1930-х років, коли він надав німецьке громадянство етнічним німцям Судетської області в Чехословаччині та Силезії в Польщі. Гітлер зробив те саме в Гданську, польському місті та порту на Балтійському морі, яке німці називали Данциг. У Чехословаччині влітку 1938-го Гітлеру вдалося спровокувати судетських німців на збройні виступи проти центральної влади. Потім туди начебто на захист співвітчизників рушив багатотисячний «добровольчий» корпус. А після розгрому «добровольців» чехословацькою армією в дію вступила дипломатія – мовляв, дивіться, як чехи знущаються з німецьких громадян. Врешті-решт, завдяки Мюнхенській зраді лідерів Британії та Франції Чемберлена і Далад'є, гітлерівська тактика спрацювала. Цю саму тактику росіяни використали і в Грузії. І також доволі успішно, відірвавши від цієї держави чималі території і перетворивши 400 тисяч грузинів на біженців. Так само Росія поводить і щодо України.

Протягом останнього часу Румунія, Угорщина, Польща та Росія на державному рівні вживають цілеспрямовані заходи зі спонукання та всебічного сприяння окремим категоріям громадян України в отриманні подвійного громадянства. Загальновідомо, що західні регіони України густонаселені представниками вказаних національних меншин. Відповідно можна зробити висновок, що масове набуття подвійного громадянства зазначеною категорією осіб може бути використане іноземною стороною як привід для посягання на певну територію нашої країни.

5. Зниження обороноздатності держави, зокрема шляхом ухилення осіб, що мають подвійне громадянство, від проходження військової служби та від кримінального чи іншого судочинства.

Як бачимо, поряд із певними перевагами, подвійне громадянство містить низку недоліків, які можуть завдати серйозної шкоди національній безпеці України.

Вимушеними переселенцями в Україні вважаються особи, які мають право на постійне проживання в Україні, проте змінили місце проживання з метою уникнення наслідків збройного конфлікту й тимчасової окупації окремих територій України внаслідок обґрунтованих побоювань за власне життя, здоров'я та захист прав та інтересів.

Чинне законодавство оперує поняттям «внутрішньо переміщена особа», яке, на нашу думку, не розкриває глибину проблеми та не роз'яснює необхідність соціального забезпечення таких осіб.

Термін «внутрішньо переміщений» за дослівного тлумачення означає особу, яка змінила своє розташування в межах держави, тоді як поняття «вимушений» означає примусовий характер і здійснення дії проти бажання особи під тиском обставин. Тому термін «вимушений переселенець» більш вдало описує категорію осіб, які змінили місце проживання з не залежних від них причин, оскільки саме поняття «вимушений» за своїм змістом пояснює наявність проблем як логічний наслідок певної події.

Основною характерною рисою внутрішньої міграції є той факт, що особи, переміщені всередині країни, – це, як правило, громадяни цієї ж держави. Міждержавні конфлікти сьогодні виникають набагато рідше, ніж внутрішні конфлікти та громадянські війни. Це привело до зменшення випадків перетину державних кордонів біженцями та до збільшення кількості осіб, які переміщуються всередині своєї країни. У більшості випадків вони опиняються в такому ж стані, як біженці. Отже, ознаками категорії вимушених переселенців є такі: є фізичними особами; мають громадянство України; можуть не мати громадянства України, проте перебувають і постійно проживають на території України на законних умовах; під час зміни місця проживання не перетинають державний кордон України.

Основним є Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII, який встановлює гарантії дотримання прав, свобод і законних інтересів внутрішньо переміщених осіб.

Водночас важливу роль відіграють Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 р. № 1207-VII (оскільки в ньому міститься норма, присвячена гарантіям прав і свобод громадян України, які виїхали за межі тимчасово окупованої території), Комплексна державна програма щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України, які переселилися з тимчасово окупованої території України та районів проведення антитерористичної операції в інші регіони України, на період до 2017 року, закріплена Постановою Кабінету Міністрів України від 6 грудня 2015 р. № 1094, Постанова Кабінету Міністрів України «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг» від 1 жовтня 2014 р. № 505, Постанова Кабінету Міністрів України «Про облік внутрішньо переміщених осіб» від 1 жовтня 2014 р. № 509 та Постанова Кабінету Міністрів України «Про особливості реалізації прав деяких категорій осіб на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 1 жовтня 2014 р. № 531. Проте цими законами й підзаконними нормативно-правовими актами неможливо вирішити весь масив проблем, з якими стикаються вимушені переселенці.

1.4. Самостійна робота студентів

Самостійна робота студентів є важливою складовою частиною навчального процесу та має на меті закріплення та поглиблення знань і навичок, одержаних на усіх видах навчальних занять; підготовку до наступних занять, іспиту, формування культури розумової праці з чинними правовими нормами, законодавством та практикою його застосування. Під час самостійної роботи уточнюється коло питань, що підлягають вивченню по темі, аналізується та вивчається нормативний матеріал, наукові джерела, виконуються завдання.

Самостійна робота студента виконується в позааудиторний час, передбачений тематичним планом навчальної дисципліни.

Під час вивчення навчальної дисципліни студенти повинні навчитися самостійно мислити, поглиблювати засвоєні теоретичні знання, опановувати практичні навички з організації праці менеджера. Відповіді на питання повинні бути стисло законспектовані з обов'язковими посилання на використані джерела.

Самостійна робота студентів має бути логічно пов'язана з іншими видами навчальних занять. Однак вивчення навчальної дисципліни чи окремої теми не бажано починати з самостійної роботи студентів.

Від якості самостійної підготовки студентів залежить якість семінарських занять, глибина їх теоретичного змісту й активність студентів.

Самостійна робота є методом глибокого вивчення і творчого засвоєння студентами навчальної програми.

Перевірка самостійної роботи студентів здійснюється викладачами, які проводять семінарські заняття з навчальної дисципліни.

Викладач може обрати один з наступних способів перевірки самостійної роботи:

- проведення перевірки конспектів опрацьованої літератури, яка рекомендується для вивчення теми навчальної дисципліни;
- фронтального усного опитування;
- письмового опитування;
- проведення тестування з вивчених тем;
- розв'язування ситуаційних завдань до кожної теми навчальної дисципліни.

З метою самостійного визначення рівня засвоєння теоретичного матеріалу студентам пропонуються питання для самоконтролю набутих знань.

Питання самостійної роботи виносяться на поточний і підсумковий семестровий контроль. Для самостійної роботи студентів з кожної теми надається рекомендована література з якою студенти повинні ознайомитися для якісного виконання завдань на самостійну підготовку.

Загальні методичні рекомендації щодо самостійної роботи студентів:

1. Ознайомитися із питаннями, що виносяться на самостійне вивчення студентами.
2. Уважно прочитати матеріал, викладений на лекції і занотований студентами до відповідної теми.
3. Ознайомитися із рекомендованою літературою до відповідної теми (як до семінарського заняття, так і самостійної роботи) і розширити одержані знання під час лекційного заняття (обсяг представлень про конкретні предмети і явища, що входять у сферу регулювання приватним правом).
4. За бажанням студент може підготувати коротке повідомлення (до десяти хвилин) з найбільш складного і цікавого питання.
5. У випадку необхідності студент може скористатися індивідуальними консультаціями викладача, який читає лекції, а також викладача, який проводить семінарські заняття у навчальній групі.

Тема 1. Конституційні засади здійснення державної влади в Україні

Завдання 1. Дайте письмову характеристику основних етапів становлення української державності.

Завдання 2. Зробіть письмовий аналіз принципів здійснення державної влади в Україні.

Завдання 3. Викладіть у письмовій формі основні напрямки проведення конституційної реформи в Україні.

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте основні етапи становлення української державності.
2. Визначте перспективи становлення правової держави в Україні.
3. Зміст, принципи та форми здійснення державної влади в Україні.
4. Окресліть основні проблеми взаємовідносин між гілками влади в Україні, визначте їх причини.
5. Охарактеризуйте роль Верховної Ради України у вирішенні проблем взаємовідносин між гілками влади.
6. Які контрольні повноваження здійснює український парламент?
7. Визначте місце Президента України у механізмі державної влади.
8. Виконавча влада і становлення правової державності в Україні.
9. Передумови проведення конституційної реформи в Україні.
10. Які зміни у взаємовідносинах між гілками влади передбачає проведення конституційної реформи в Україні?

Тема 2. Актуальні питання правотворчої діяльності органів державної влади в Україні

Завдання 1. Зробіть письмовий аналіз основних стадій правотворчості, визначте недоліки правотворчості в Україні.

Завдання 2. Дайте письмову характеристику основних стадій прийняття актів Кабінетом Міністрів України.

Завдання 3. Викладіть у письмовій формі власне бачення шляхів вдосконалення правотворчої діяльності органів державної влади в Україні.

Питання для самоконтролю

1. Поняття та стадії правотворчості.
2. Дайте загальну характеристику форм правотворчої діяльності органів державної влади.
3. Які чинники негативно впливають на якість правотворчості державних органів в Україні?
4. Назвіть основні стадії законотворчого процесу.
5. Визначте роль парламентських комісій у законодавчому процесі.
6. Дайте характеристику основних форм участі Президента України у законодавчому процесі.
7. Юридична природа актів глави держави: їх особливості та функції.
8. Які форми правотворчості виконавчо-розпорядчих органів державної влади ви знаєте?
9. Принципи правотворчої діяльності органів виконавчої влади в Україні.
10. Який порядок видання актів Кабінету Міністрів України?
11. Акти центральних органів державної виконавчої влади: поняття та види.

Тема 3. Адміністративно - територіальний устрій України: проблеми вдосконалення.

Завдання 1. Дайте письмову характеристику організаційно-правових форм реалізації повноважень територіальних громад в Україні.

Завдання 2. Зробіть письмове обґрунтування необхідності реформування адміністративного устрою України, викладіть своє бачення основних напрямків адміністративно-територіальної реформи.

Питання для самоконтролю

1. Поняття та історія становлення адміністративно-територіального устрою України.
2. Дайте характеристику адміністративно-територіального устрою України.
3. В чому специфіка правового статусу Автономної Республіки Крим?
4. Адміністративно-територіальні одиниці: проблеми правового статусу.
5. Розкрийте соціально-політичну природу територіальної громади в Україні.
6. Визначте організаційно-правові форми реалізації повноважень територіальних громад в Україні.
7. Обґрунтуйте необхідність реформування адміністративно-територіального устрою України.
8. Назвіть основні етапи проведення адміністративно-територіальної реформи.

Тема 4. Проблеми правового регулювання форм безпосередньої демократії в Україні

Завдання 1. Зробіть письмовий аналіз розвитку законодавства про вибори народних депутатів України. Визначте принципові відмінності у правовому регулюванні проведення виборів народних депутатів України за попереднім і сьогодні діючим законодавством. Результати оформіть у вигляді таблиці.

Завдання 2. Викладіть свою точку зору на перспективи демократизації виборчого процесу в Україні.

Завдання 3. Зробіть письмовий аналіз юридичної сили рішень всеукраїнських референдумів.

Завдання 4. Дайте коротку письмову характеристику змісту стадій всеукраїнського референдуму.

Питання для самоконтролю

1. Поняття виборчого права.
2. Назвіть основні джерела виборчого права в Україні.
3. Поняття та класифікація виборів.
4. Назвіть види виборчих систем. Викладіть свою точку зору щодо їх переваг та недоліків.
5. Який порядок проведення виборів за мажоритарною виборчою системою?
6. Які основні характерні риси пропорційної виборчої системи?
7. Що таке абсентеїзм і які його причини в Україні?
8. Які основні принципи демократичних виборів ви знаєте?
9. Розкрийте зміст принципу загального виборчого права. Стадії виборчого процесу в Україні.
10. Що таке списки виборців?
11. Назвіть засоби забезпечення виборчих прав громадян при зміні місця проживання, при неможливості голосування на виборчій дільниці.
12. Особливості голосування за відкріпними талонами.
13. Дайте коротку характеристику порядку виборів Президента України.
14. Особливості процедури висування і реєстрації кандидатів на пост Президента України.
15. В чому полягають особливості формування Верховної Ради України на основі пропорційної виборчої системи?
16. Порядок формування органів місцевого самоврядування в Україні.
17. Яка відповідальність встановлена за порушення законодавства про вибори?
18. Визначте перспективи вдосконалення виборчого законодавства в Україні.
19. Поняття референдуму.
20. Які підстави класифікації референдумів ви знаєте?
21. Поняття всеукраїнського референдуму.
22. Які питання повинні вирішуватись виключно всеукраїнським референдумом?
23. Назвіть стадії всеукраїнського референдуму.
24. Хто може бути суб'єктом референдарної ініціативи?
25. Наслідки всеукраїнського референдуму.
26. Назвіть органи, які здійснюють контроль за проведенням референдумів в Україні.

Тема 6. Актуальні проблеми вдосконалення судової системи України

Завдання 1. Накресліть схему взаємодії судової влади з іншими гілками влади в Україні.

Завдання 2. Проаналізуйте положення Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо порядку утворення судів, організації їх діяльності. Результати оформіть у вигляді таблиці:

Завдання 3. Дайте письмову характеристику основних етапів судової реформи в Україні.

Питання для самоконтролю

1. Поняття судової влади.
2. Яке соціальне призначення судової влади в Україні?
3. Який механізм взаємодії судової влади з іншими гілками влади?
4. Функції органів судової влади.
5. Назвіть основні ланки судової системи України.
6. Правове регулювання організації судів загальної юрисдикції.
7. Що таке суди присяжних?
8. Який порядок утворення судів в Україні?
9. Які спеціалізовані суди діють в Україні?
10. Дайте характеристику системи судів господарської юрисдикції, визначте перспективи її вдосконалення.
11. Законодавство України про адміністративне судочинство.
12. Які основні повноваження кваліфікаційних комісій суддів?
13. Органи суддівського самоврядування: поняття, повноваження.

Тема 7. Конституційний контроль в Україні: сучасний стан та перспективи вдосконалення.

Завдання 1. Дайте письмову характеристику ролі Конституційного Суду України у забезпеченні конституційної законності в державі.

Завдання 2. У письмовому вигляді висловіть свою позицію щодо шляхів вдосконалення механізму виконання рішень Конституційного Суду України.

Завдання 3. Накресліть схему структури Конституційного Суду України.

Питання для самоконтролю

1. Дайте характеристику юридичної природи інституту конституційного контролю.
2. Визначте місце Конституційного Суду України в системі державних органів.
3. Яка роль Конституційного Суду України у становленні правової держави в Україні?
4. Порядок формування Конституційного Суду України.
5. Які повноваження Конституційного Суду України?
6. Що таке конституційне подання?
7. Хто є суб'єктом права на конституційне звернення?
8. Порядок перевірки Конституційним Судом України відповідності законів, інших правових актів Конституції України.
9. Офіційне тлумачення Конституції і законів України.
10. Яким чином Конституційний Суд України здійснює захист конституційних прав і свобод громадян?
11. Назвіть акти, які видає Конституційний Суд України в процесі здійснення конституційного судочинства?
12. Яка юридична сила актів Конституційного Суду України?
13. Що таке правові позиції Конституційного Суду України, яке їх значення?
14. Механізм виконання рішень Конституційного Суду України.

Тема 8. Актуальні питання правового регулювання конституційно-правового статусу особи в Україні

Завдання 1. Викладіть свою точку зору на шляхи вдосконалення механізму реалізації конституційних прав і свобод громадян в Україні (у письмовій формі).

Завдання 2. Дайте письмову характеристику конституційних гарантій прав та свобод громадян в Україні.

Питання для самоконтролю

1. Поняття конституційно-правового статусу особи.
2. Розкрийте зміст громадянства як основи правового статусу особи в Україні.
3. Якими нормативними актами здійснюється правове регулювання інституту громадянства в Україні?
4. Принципи набуття і припинення громадянства України.
5. Розкрийте зміст принципу невід'ємності громадянства.
6. Принцип єдиного громадянства.
7. Законодавство України про громадянство.
8. Який порядок розгляду заяв і подань з питань громадянства України?
9. Якими нормативними актами регулюється порядок в'їзду на територію України та порядок виїзду з України?
10. Порядок надання притулку іноземцям.
11. Хто такі біженці?
12. Який порядок надання статусу біженця в Україні?
13. Які види правових гарантій реалізації і захисту конституційних прав і свобод громадян України ви знаєте?

14. Конституційні гарантії прав і свобод громадян в Україні.
15. Розкрийте зміст судових гарантій прав і свобод громадян в Україні.
16. Правове регулювання розгляду звернень громадян в органи державної влади.
17. Повноваження Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

1.5. Індивідуальні завдання

1.5.1. Основні вимоги до написання індивідуальних завдань

Індивідуальні завдання передбачаються у формі реферату.

Тема реферату обирається студентом добровільно або закріплюється за студентом викладачем на початку семестру і виконується за ustalеними вимогами. Виконання реферату передбачає:

- підбір та опрацювання літератури за темою;
- складання плану і виконання роботи (вступ, *перше питання* — розкриття теоретичних аспектів проблеми, виклад основних ідей та пропозицій авторів; *друге питання* — аналіз фактичних та статистичних даних; висновки; список використаної літератури та інформаційних джерел);

Метою виконання рефератів є закріплення і систематизація студентами отриманих знань у процесі участі в аудиторних заняттях і самостійної роботи.

Для виконання реферату студенти повинні використовувати законодавчі та підзаконні акти, інструктивно-методичні матеріали, науково-монографічну літературу, судову практику, статистичні дані, аналітичну інформацію органів управління. Реферат має містити зіставлення різних точок зору з досліджуваного питання.

Роботи виконуються комп'ютерним способом з одностороннім розміщенням тексту на папері формату А4 (210 мм х 297 мм) з дотриманням прийнятих у діловодстві стандартних берегів: лівого — 30 мм, верхнього та нижнього — 20 мм, правого — не менше 10 мм.

Робота починається з титульного аркуша. Нумерація аркушів роботи починається з титульного аркуша. Номер на титульному аркуші не проставляється.

Обсяг роботи має забезпечувати належне висвітлення завдання і повинно бути виконано шрифтом Times New Roman кеглем 14 з 1,5 міжрядковим інтервалом.

Обов'язково в тексті повинні бути посилання на джерела, що були використані при написанні реферату. Посилання подаються у квадратних дужках з вказівкою номера джерела, за яким воно внесене у список використаних джерел, та сторінки (якщо подається точна цитата або числові дані), наприклад [3, с.8].

Загальний обсяг реферату має становити до 15 сторінок формату А4.

Титульний аркуш реферату оформлюється за зразком 1.

Зразок 1

**ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**
Кафедра конституційного, адміністративного та фінансового права

**Навчальна дисципліна:
Проблеми конституційного права України**

РЕФЕРАТ
на тему:
« ... назва теми ... »

Виконала:
Хавронюк
Вікторія Дмитрівна,
студентка 5 курсу

Перевішив:
Івановська Алла Миколаївна,
кандидат юридичних наук,
доцент

Хмельницький
2021

Виклад роботи подається за наведеним нижче порядком.

ЗМІСТ

		Стор.
	Вступ	- 2
1.	(назва першого розділу)	- 3
2.	(назва другого розділу)	- 6
3.	(назва третього розділу)	- 9
	Висновки	- 12
	Список використаних джерел	- 14

Вступ

.....
(Виклад змісту вступу)

1. (назва першого розділу)

.....
(Виклад змісту першого розділу)

2. (назва другого розділу)

.....
(Виклад змісту другого розділу)

3. (назва третього розділу)

.....
(Виклад змісту третього розділу)

Висновки

.....
(Виклад змісту висновків)

Список використаних джерел

1. . . . (реквізити джерела)
2. . . . (реквізити джерела)
3. . . . (реквізити джерела) (і т.д. відповідно до вимог оформлення списку джерел).

Нижче списку використаних джерел рукописним способом зазначаються дата виконання реферату і особистий підпис студента.

1.5.2. Тематика індивідуальних завдань

1.5.2.1. Теми рефератів

1. Верховна Рада України у механізмі формування української державності.
2. Роль Президента України у становленні української державності.
3. Проблеми реалізації принципу розподілу влади в Україні.
4. Конституційні засади забезпечення законності у нормотворчості.
5. Законотворчий процес в Україні: сучасний стан та перспективи вдосконалення.
6. Актуальні проблеми реформування адміністративно – територіального устрою України.
7. Строки у виборчому процесі.
8. Проблеми реалізації виборчих прав громадянами України.
9. Вибори як процес формування представницьких органів державної влади: сучасний стан та перспективи вдосконалення.
10. Відповідальність за порушення законодавства про вибори та референдуми в Україні.
11. Виборчі системи в Україні: переваги та недоліки.
12. Виборчий кодекс України: переваги та недоліки.
13. Історія розвитку інституту референдуму в Україні.
14. Проблеми реалізації народного волевиявлення, вираженого в рішеннях всеукраїнських референдумів.
15. Організація діяльності кваліфікаційних комісій суддів.
16. Становлення адміністративної юстиції в Україні.
17. Правові основи здійснення суддівського самоврядування в Україні.
18. Роль Конституційного Суду України у забезпеченні конституційної законності в державі.
19. Повноваження Конституційного Суду України.
20. Юридична природа актів Конституційного Суду України.
21. Структура Конституційного Суду України.
22. Громадянство як основа правового статусу особи в Україні.
23. Уповноважений з прав людини в Україні: проблеми вдосконалення конституційно-правового статусу.
24. Реалізація конституційних прав і свобод громадян України в окремих галузях державного і суспільного життя.
25. Конституційні гарантії прав та свобод громадян в Україні.

Оцінювання результатів виконання рефератів здійснюється відповідно до чинної в університеті системи оцінювання знань в умовах запровадження Європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС) і включається до поточної успішності.

1.6. Підсумковий контроль

Підсумковий семестровий контроль проводиться у формі заліку.

1.6.1. Питання для підсумкового контролю

1. Розбудова соціальної, правової держави в Україні: сучасний стан і перспективи.
2. Державна влада в Україні: зміст, принципи та форми її здійснення.
3. Принцип розподілу влад – основа здійснення державної влади у демократичній державі.
4. Проблеми взаємовідносин між гілками влади в Україні.
5. Верховна Рада України у механізмі формування української державності.
6. Роль Президента України у становленні української державності.
7. Актуальні питання проведення конституційної реформи в Україні: передумови, основні напрямки.
8. Правотворчість: поняття та стадії.

9. Законодавчий процес у Верховній Раді України: поняття та стадії.
10. Проблемні аспекти законотворчої діяльності українського парламенту.
11. Правотворча робота Президента України.
12. Юридична природа правових актів Президента України.
13. Участь Президента України у законодавчому процесі.
14. Форми правотворчої діяльності виконавчо-розпорядчих органів: Кабінету міністрів України, міністерств і відомств України.
15. Порядок видання постанов і розпоряджень Кабінету Міністрів України, організація їх виконання.
16. Принципи та система територіального устрою України.
17. Основні напрямки реформування адміністративно – територіального устрою України.
18. Основні форми безпосередньої демократії в Україні.
19. Вибори як процес формування представницьких органів державної влади.
20. Вибірчі системи: переваги і недоліки.
21. Новели Виборчого кодексу України.
22. Основоположні принципи виборчого процесу в Україні.
23. Стадії виборчого процесу в Україні.
24. Забезпечення виборчих прав громадян при зміні місця проживання, при неможливості голосування на виборчих дільницях.
25. Строки у виборчому процесі.
26. Порядок виборів Президента України.
27. Проблеми правового регулювання процедури висування та реєстрації кандидатів на пост Президента України.
28. Вибори народних депутатів України.
29. Порядок формування органів місцевого самоврядування в Україні.
30. Юридична природа референдуму як форми безпосередньої демократії.
31. Історія розвитку інституту референдуму в Україні.
32. Види референдумів. Предмет та стадії всеукраїнського референдуму.
33. Поняття та предмет місцевого референдуму.
34. Суб'єкти референдарної ініціативи.
35. Юридична відповідальність за порушення законодавства про всеукраїнський референдум.
36. Юридична сила рішень, прийнятих на всеукраїнському референдумі.
37. Проблеми реалізації народного волевиявлення, вираженого в рішеннях всеукраїнських референдумів.
38. Поняття та соціальне призначення судової влади в Україні.
39. Конституційний механізм взаємодії судової влади з іншими гілками влади.
40. Конституційно – правовий статус і функції органів судової влади.
41. Судова система України.
42. Основні напрямки проведення судової реформи в Україні.
43. Конституційно-правові засади формування і функціонування судів загальної юрисдикції.
44. Адміністративна юстиція: поняття та особливості.
45. Принципи здійснення адміністративного судочинства в Україні.
46. Поняття та історія становлення інституту конституційного контролю в Україні.
47. Правова держава та Конституційний Суд України.
48. Місце Конституційного Суду в системі державних органів України.
49. Роль Конституційного Суду в забезпеченні конституційної законності.
50. Порядок формування Конституційного Суду України.
51. Правовий статус суддів Конституційного Суду України.
52. Повноваження Конституційного Суду України.
53. Перевірка відповідності законів, інших правових актів Конституції України.
54. Офіційне тлумачення Конституції України.
55. Перевірка відповідності міжнародних договорів Конституції України.

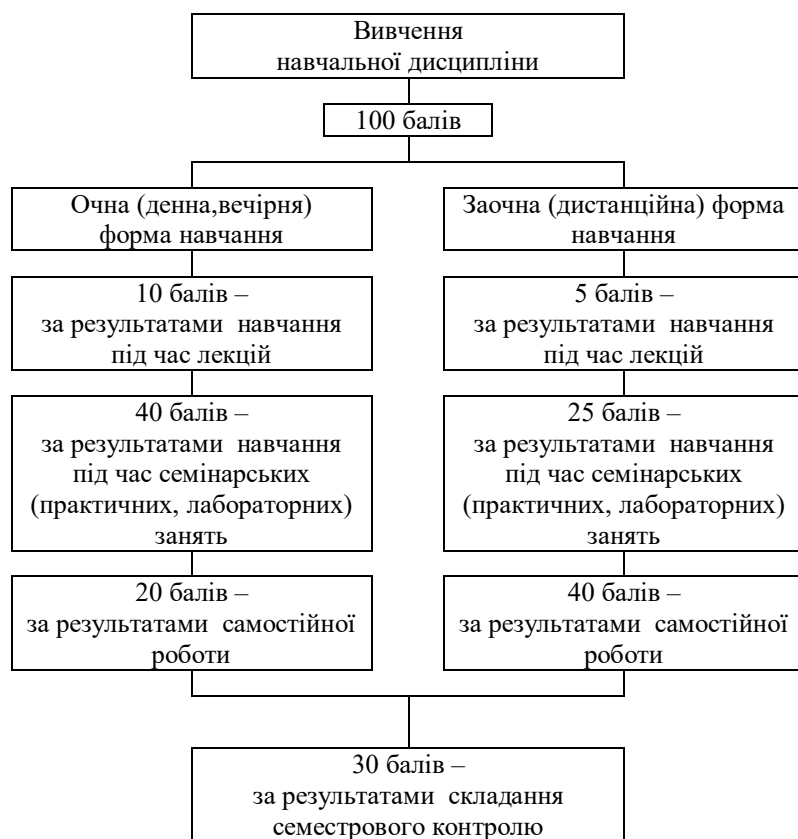
56. Конституційна скарга як засіб захисту прав і свобод людини і громадянина Конституційним Судом України: проблеми і шляхи їх вирішення.
57. Перспективи вдосконалення повноважень Конституційного Суду України.
58. Правова природа і юридична сила актів Конституційного Суду України.
59. Юридичні позиції Конституційного Суду України: поняття і значення.
60. Актуальні питання вдосконалення механізму виконання рішень Конституційного Суду України.
61. Зміст та основні елементи конституційно-правового статусу особи.
62. Громадянство як основа правового статусу особи.
63. Принципи набуття і припинення громадянства України.
64. Законодавство України про громадянство: перспективи вдосконалення.
65. Порядок прийняття і виконання рішень у питаннях громадянства, порядок їх оскарження.
66. Проблеми конституційно-правового регулювання статусу біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту.
67. Конституційні та судові гарантії прав і свобод.
68. Проблеми реалізації соціально-економічних прав громадянами України.
69. Правове регулювання розгляду звернень громадян в органи державної влади.

1.6.2. Приклад залікового білету

1. Юридична природа правових актів Президента України.
2. Правовий статус суддів Конституційного Суду України.
3. Реалізація конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні.

2. Схема нарахування балів

2.1. Нархування балів студентам з навчальної дисципліни здійснюється відповідно до такої схеми:

2.2. Обсяг балів, здобутих студентом під час лекцій з навчальної дисципліни, обчислюється у пропорційному співвідношенні кількості відвіданих лекцій і кількості лекцій,

передбачених навчальним планом, і визначається згідно з додатками 1 і 2 до Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова.

З цієї навчальної дисципліни передбачено проведення 11 лекцій за денною формою навчання.

Отже, студент може набрати під час лекцій таку кількість балів:

№ з/п	Форма навчання	Кількість лекцій за планом	Кількість відвіданих лекцій										
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.	Денна	11	0,9	1,8	2,7	3,6	4,5	5,5	6,4	7,3	8,2	9,1	10,0

2.3. З цієї навчальної дисципліни передбачено проведення 2 семінарських занять за заочною формою навчання.

За результатами семінарського заняття кожному студенту до відповідного документа обліку успішності виставляється кількість балів від 0 до 5 числом, кратним 0,5, яку він отримав протягом заняття.

Критерії поточного оцінювання знань студентів наведені у п.4.3.8. Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова (затвердженого 29 травня 2017 року, протокол № 14).

2.4. Перерозподіл кількості балів в межах максимально можливої кількості балів за самостійну роботу студентів та виконання індивідуальних завдань, наведено в наступній таблиці:

№ з/п	б тем	Номер теми											Усього балів
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
1.	Максимальна кількість балів за самостійну роботу	1,5	1,5	1,5	2	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	17
2.	Максимальна кількість балів за індивідуальне завдання	3											3
	Усього балів												20

3. Рекомендовані джерела

3.1. Основні джерела

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (редакція від 1.01.2020 р.). Верховна Рада України. Законодавство України. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL :<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Актуальні проблеми конституційного права України : підручник / За заг. ред. професора Олійника А.Ю. – К. : Видавничий дім «Скіф», 2012. 552 с.
3. Антологія конституційного процесу в сучасній Україні / Центр Разумкова ; [авт.-уклад. Віктор Мусіяка]. К. : Заповіт, 2017. 780 с.

4. Проблеми сучасної конституціоналістики : навч. посіб. / М. П. Орзіх, М. В. Афанасьєва, В. Р. Барський [та ін.]; за заг. ред. М.П. Орзіха. К. : Юрінком Інтер, 2011. 272 с.
5. Конституційно-правові засади становлення української державності / В. Я. Тацій, Ю. М. Тодика, О. Г. Данильян та ін.; За ред. акад. НАН України В. Я. Тація, акад. АПрН України Ю. М. Тодики. Х. : Право, 2003. 386 с.
6. Публічна влада в Україні: проблемні аспекти та шляхи вдосконалення : колективна монографія. Колектив авторів : д.ю.н., доцент О. М. Буханевич (§ 1.2), к.ю.н., доцент А. М. Івановська (§ 1.4.), к.ю.н., доцент І. Л. Литвиненко (§ 2.1., § 2.3.), к.ю.н., доцент І. П. Сторожук (§ 2.4), к.ю.н., доцент О. О. Галус (§ 3.1., § 3.2.), к.ю.н. І. В. Рижук (§ 1.1., § 1.3.), ст. викладач А. М. Токар (§ 1.3., § 2.2.), ст. викладач М. З. Берцюх (§ 2.5.) / за заг. ред. доктора юридичних наук, доцента Буханевича О. М. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2018. 391 с.

3.2. Допоміжні джерела

3.2.1. Нормативні джерела

1. Виборчий кодекс України від 19 грудня 2019 року (зі змінами та доповненнями станом на 23.07.2020 р.). *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>
2. Про громадянство України : Закон України від 18.01.2001 р. (зі змінами та доповненнями станом на 25.08.2019 р.). *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>
3. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27.02.2014 р. (зі змінами та доповненнями станом на 20.03.2020 р.). *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>
4. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 р. (зі змінами та доповненнями станом на 23.03.2020 р.). *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>
5. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 25.12.1997 р. (зі змінами та доповненнями станом на 20.03.2020 р.). *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text>
6. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. (зі змінами та доповненнями станом на 20.06.2020 р.). *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

3.2.2. Літературні джерела

Тема 1

1. Авер'янов В. Уряд у механізмі поділу влади : недосконалість вітчизняної конституційної моделі. *Право України*. 2005. № 4. С. 10-16.
2. Барабаш Ю.Г. Парламентський контроль в Україні (конституційно-правовий аспект) : монографія. Х. : «Легас», 2004. 192 с.
3. Белов Д. Роль глави держави в механізмі здійснення державної влади. *Юридична Україна*. 2005. № 5. С. 11-15.
4. Борденюк В. Механізм (апарат) державного управління як система органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. *Право України*. 2005. № 6. С. 16-21.
5. Бульба О. До питання поділу влади в Україні : пошук оптимальних варіантів. *Право України*. 2003. № 4. С. 8-11.
6. Бульба О. Деякі аспекти реформування моделі поділу влади в Україні. *Право України*. 2004. № 4. С. 27-29.
7. Василюк С. Конституційний механізм взаємодії законодавчої і судової влади в Україні. *Право України*. 2003. № 12. С. 3-6.

8. Веніславський Ф. В. Конституційне визначення меж державної влади в Україні. *Проблеми законності : Респ. міжвідом. наук. зб.* Харків : Нац. юрид. акад. України, 2000. № 43. С. 17-22.
9. Дашковська О. Р. Конституційний статус і взаємодія гілок державної влади в Україні // Проблеми активізації конституційно-правових досліджень і вдосконалення викладання конституційного права: зб. наук. статей / Голова редколегії В. Я. Тацій. Х. : Нац. юрид. акад. України. 1999. С. 29-45.
10. Коваленко А.А. Інститут глави держави в системі органів державної влади. *Держава і право : збірник наукових праць*. Випуск 17. К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2002. С. 70-76.
11. Майданник О. Організаційно-правові форми здійснення парламентського контролю в Україні. *Право України*. 2003. № 74. С. 9-13.
12. Майданник О. Правозастосовчий процес реалізації українським парламентом контрольної функції. *Право України*. 2005. № 5. С. 39-42.
13. Мельниченко В. Розподіл і єдність влади. Зарубіжна практика і потреби України. *Віче*. 2000. № 9. С. 136-155.
14. Погорілко В.Ф. Інститут президентства в Україні. *Державотворення і правотворення в Україні: досвід, проблеми, перспективи* : монографія / За ред. Ю.С. Шемшученка К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, 2001. С. 113-134.
15. Серьогіна С.Г. Теоретично-правові та організаційні засади функціонування інституту президентства в Україні : монографія. Харків : Ксілон, 2001. 280 с.
16. Скрипник В. Державна влада в Україні : проблеми взаємодії політики і управління. *Право України*. 2003. № 3. С. 14-21.

Тема 2

1. Бойко Ю. Законотворчість : поняття і структура. *Право України*. 2002. № 5. С. 5-9.
2. Головатенко В. Правові акти Президента України: юридична природа, статус, функції. В. *Право України*. 2004. № 3. С. 14-18.
3. Гусаров С.М. Поняття та сутність правотворчості в Україні. *Правова система : теорія і практика*. 2015. № 2. С. 55-59.
4. Коростей В. Проблеми правотворчості в Україні. *Право України*. 2004. № 3. С. 121-124.
5. Оніщук М. Проблеми державотворення та правотворення в незалежній Україні : Статті, інтерв'ю. / упоряд., заг. ред. В.Л. Федоренка. К. : Видавничий Дім «Юридична книга», 2007. 416 с.
6. Основні аспекти законотворчого процесу / Крижанівський В.П., Нечипоренко Л.О., Рахімкулов Е.Р., Чередніченко С.Г. К. : [ФОП Москаленко О. М.], 2014. 78 с.
7. Перерва Ю.М. Законотворчість як вид правотворчої діяльності. *Право і безпека*. 2005. № 4. С. 27-30.
8. Серьогіна С.Г. Питання нормотворчої діяльності Президента України. *Проблеми законності : респ. міжвідом. наук. зб.* Харків : Нац. юрид. акад. України. 1999. № 37. С. 61-67.

Тема 3

1. Адміністративно-територіальний устрій України : шляхи реформування : монографія / В. Г. Яцуба, В. А. Яцюк, О. Я. Матвійшин [та ін.] . К. : Геопринт, 2007. 365 с.
2. Ганущак Ю. І. Територіальна організація влади. Стан та напрямки змін. К. : Легальний статус, 2012. 348 с.
3. Ганущак Ю. Реформа територіальної організації влади; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». К. : ТОВ «Софія-А». 2013. 160 с.
4. Губань Р. Реформа адміністративно-територіального устрою України : ілюзії та реалії. URL : consens1.org/350
5. Павлюк А.П. Реформування адміністративно-територіального устрою України : проблеми та перспективи реалізації. *Стратегічні пріоритети*. 2007. № 1 (2). С. 159-164.
6. Жук В.П. Актуальні завдання та шляхи реформування адміністративно-територіального устрою України. *Соціально-економічні проблеми сучасної України*. Випуск 1 (111). С. 20-25.

7. Семенов В.М. Сучасні проблеми реформування адміністративно-територіального устрою України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Випуск 5. Том 1. С. 51-54.
8. Сорокіна Н. Г. Реформування адміністративно-територіального устрою України : проблеми та перспективи. *Публічне адміністрування : теорія та практика*. Електронний зб. наук. праць. 2010. Вип. 1 (3). URL : <http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2010-01/10sngupp.pdf>.

Тема 4

1. Астахова Т.В. Принципи виборчого права України : конституційно-правова теорія та практика. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Випуск 66. С. 31-39.
2. Бучин М. А. Демократичні принципи виборів : політико-правові аспекти регулювання в Україні : монографія. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2012. 364 с.
3. Бучин М. А. Принцип рівності суб'єктів виборчого процесу. *Політологічні та соціологічні студії*. Чернівці : Букрек, 2012. Т. 11. С. 192-202.
4. Бучин М. А. Індикатори демократичних виборів. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку* : зб. наук. праць. Львів : Ін-т народознавства НАН України, Ін-т українознавства НАН України, 2013. Вип. 25. С. 55-59.
5. Бучин М. А. Вибори як атрибут демократії. *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія : Філософія. Соціологія. Політологія. Дніпропетровськ : ДНУ, 2013. Вип. 23 (3). С. 39-43.
6. Бучин М. А. Механізми активізації електоральної участі громадян. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури* : Науковий журнал. Дніпропетровськ : ДНУ, 2013. Випуск 5. С. 91-95.
7. Бучин М. А. Індекс демократичних виборів в Україні. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку* : зб. наук. праць. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. Вип. 26. С. 58-64.
8. Бучин М. А. Особливості дотримання демократичних принципів виборів під час позачергових президентських та парламентських виборів 2014 р. в Україні. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку* : зб. наук. праць. Львів : Ін-т народознавства НАН України, Ін-т українознавства НАН України, 2015. Вип. 27. С. 48-54.
9. Бучин М. А. Інститут демократичних виборів в Україні : особливості та тенденції трансформації. *Гуманітарні візії*. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2015. № 2. С. 1-6.
10. Бучин М. А. Демократичні вибори в Україні : принципи, механізми та технології реалізації : монографія. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2016. 452 с.
11. Денисенко В. Нові підходи до вивчення демократичних виборів в Україні. *Вісник Львівського університету*. Сер. : Філософсько-політологічні студії. 2016. Вип. 8. С. 232-234.
12. Коваленко Р.О. Актуальні проблеми передвиборчої агітації існуючі в українському виборчому законодавстві. URL : dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7237/Коваленко.pdf?sequence=1.
13. Ставнійчук М.І. Законодавство про вибори народних депутатів України: актуальні проблеми теорії і практики: монографія. К. : Веселка 2001. 274 с.
14. Ставнійчук М. Строки у виборчому процесі : правові проблеми і визначення поняття, класифікації і обрахунків. *Право України*. 2003. № 10. С. 21-28.
15. Ставнійчук М. Вдосконалення законодавства про вибори Президента України. *Право України*. 2003. № 12. С. 11-19.
16. Ставнійчук М. Окремі питання новизни правового регулювання процедури висування та реєстрації кандидатів на пост Президента. *Право України*. 2004. № 9. С. 17-23.
17. Стець О.М. Гарантії захисту виборчих прав громадян України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2005. Вип. 25. С. 176-180.
18. Паламарчук М. Всеукраїнський референдум у політичній системі України. *Право України*. 2005. № 5. С. 42-44.

Тема 5

1. Бульба О.С. Судова реформа в Україні : сучасний стан та перспективи удосконалення. URL : applaw.knu.ua/.../502-sudova-reforma-v-ukraini-suchasnyi-stan-ta-perspektyvy-udos...

2. Деменчук М. О. Деякі напрямки реформування судової системи України у світлі євроінтеграції. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса) : у 2 т. Т. 2 / відп. ред. М. В. Афанасьєва. Одеса : Юридична література, 2016. С. 155-157.
3. Квасневська Н.Д. Реформування судової системи України : адміністративно-правові засади. *Юридичний вісник*. 2015. № 4 (37.) С. 71-74. URL : rnl.nau.edu.ua/index.php/UV/article/download/9833/12671
4. Крусян Р.А. Судова влада в Україні : характеристика етапів реформування. *Право і суспільство*. 2016. № 2. С. 114-20.
5. Назаров І.В. Судова реформа як частина правової реформи в Україні. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 1 (5). С. 63-77.
6. Основні принципи незалежності судових органів : Резолюція 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 р. URL : <http://vkksu.gov.ua/ua/mijnarodne-spivrobitnistvo/perelik-dokumentiv-radi-evropi-u-sferisudochinstva/>.
7. Панченко К.О. Верховний Суд України в умовах реформування судової системи України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 5. С. 39-40.
8. Чудик Н. Реформування судової системи України. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Випуск 4 (8). С. 97-100.

Тема 6

1. Буханевич О. М., Івановська А. М. Конституційний контроль як вид державного контролю : змістовно-функціональна характеристика. *Публічне право*. 2019. № 4 (36). С. 9-18.
2. Буханевич О. М., Івановська А. М. Принципи конституційного контролю як специфічного виду державного контролю : сутнісна характеристика. *Наука і правоохорона*. 2019. № 4. С. 67-79.
3. Буханевич О. М., Івановська А. М. Конституційний Суд України : до питання про місце в системі розподілу влад. *Публічне право*. 2020. № 3 (39). С. 16-25.
4. Вдовіченко, С. Відновлення дії попередньої редакції нормативно-правового акта внаслідок визнання Конституційним Судом України внесених до нього змін неконституційними. *Вісник Конституційного Суду України*. 2011. № 2. С. 73-81.
5. Гультай М. Гарантування Конституційним Судом України окремих особистих прав і свобод людини. *Вісник Конституційного Суду України*. 2011. № 2. С. 82-92.
6. Гультай М.М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя : монографія. Х. : Право, 2013. 424 с.
7. Домбровський І., Гергелійник В. Правові позиції Конституційного Суду України : окремі аспекти. *Вісник Конституційного Суду України*. 2011. № 4-5. С. 140-146.
8. Івановська А. М. Юридична природа актів конституційного Суду України. *Університетські наукові записки*. 2005. № 4 (16). С. 42-50.
9. Івановська А. М. Окремі питання визначення конституційності правових актів Конституційним Судом України. *Університетські наукові записки*. 2006. № 1 (17). С. 23-31.
10. Івановська А. М. Питання політики і права в діяльності Конституційного Суду України. *Університетські наукові записки*. 2011. № 4. С. 272-280.
11. Івановська А. М. Проблеми виконання рішень Конституційного Суду України. *Конституційні засади державного управління та місцевого самоврядування в Україні* : зб. тез Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 15-й річниці прийняття Конституції України (м. Хмельницький, 17 червня 2011 року). Хмельницький : Вид-во Хмельницького університету управління та права, 2011. С. 76-80.
12. Івановська А.М. До питання про місце Конституційного Суду України в системі органів державної влади. *Університетські наукові записки*. 2015. № 1. С. 12-26.
13. Івановська А. М. Правові позиції Конституційного Суду України : поняття та характерні ознаки. *Університетські наукові записки*. 2015. № 2. С. 27-41.

14. Івановська А. М. Проблемні питання формування Конституційного Суду України. *Університетські наукові записки*. 2018. № 2 (66). С. 24-35.
15. Івановська А. М. До питання про офіційне тлумачення законів України. *Публічне право*. 2018. Спеціальний випуск. С. 75-81.
16. Івановська А. М. Конституційна скарга як ефективний засіб захисту прав і свобод людини та громадянина органами конституційного контролю: недоліки вітчизняної моделі. *Соціологія права*. 2019. Спецвипуск, присвячений 23-ій річниці Конституції України. С. 12-15.
17. Калініченко О. Генеза системи конституційного контролю за реалізацією прав, свобод людини і громадянина. *Право України*. 2003. № 5. С. 36-40.
18. Ковальчук, В. Б. Роль та місце Конституційного Суду України в системі органів державної влади. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 1. С. 114-126.
19. Селіванов А. Проблемні аспекти законотворчого процесу та їх відображення в рішеннях Конституційного Суду України. *Право України*. 2004. № 9. С. 34-36.
20. Селіванов А. О. Верховенство права в Конституційному правосудді. Аналіз конституційної юрисдикції. К. ; Х. : Акад. прав. наук України, 2006. 400 с.
21. Селіванов А. О. Конституційна юрисдикція : поняття, зміст, принцип верховенства права, правові позиції по справах прав людини і конституційних конфліктів у сфері публічної влади. К. : Ін Юре, 2008. 120 с.
22. Стрижак А. Конституція України в актах Конституційного Суду України (аналіт. огляд та комент.). К. : Ін Юре, 2010. 631 с.
23. Тацій В. Правозахисний напрям інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2011. № 4-5. С. 32-41.
24. Ткачук П. Конституційний Суд України : теоретико-правові питання діяльності. *Вісник Конституційного Суду України*. 2006. № 4. С. 23-37.

Тема 7

1. Біженці та вимушені переселенці в Україні, рік 2014-й : проблеми й виклики. URL : www.khpg.org/index.php?id=1403279631
2. Лушпієнко Ю. Конституційно-правовий статус біженців та внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 188-193.
3. Марцеляк О.В. Статус Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : навч. посібник. Х. : Нац. Юрид. Акад. Ім. Я. Мудрого. 1998. 255 с.
4. Марцеляк О. Омбудсман з прав дитини : проблеми формування і розвитку у світі і в Україні. *Право України*. 2003. № 10. С. 44-48.
5. Ноговіцина Ю. Наслідки правонаступництва України для громадянства фізичних осіб. *Право України*. 2004. № 9. С. 51-55.
6. Павлова В.О. Біженці як правова фігура у сьогоденній політиці України. *Актуальні проблеми політики*. 2014. Вип. 53. С. 218-224.
7. Пильгун Н.В. Проблеми реалізації людини і громадянина в сучасній Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Випуск 2. Том 1. С. 22-25.
8. Поєдинок О. Р. Особливості сприйняття подвійного громадянства в законодавстві та правозастосовчій практиці України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2013. Вип. 3 (101). С. 161-168.
9. Сидорук Ю.М. Механізми захисту прав людини та громадянина : сутність і перспективи розвитку в Україні. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2013. Випуск 682. Правознавство. С. 33-35.
10. Софінська І. Людиноцентризм в інституті громадянства (за матеріалами Європейського суду з прав людини). *Право України*. 2017. № 5. С. 124-130.
11. Сущенко В.М. Проблеми реалізації та захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні (в контексті верховенства права). *Наукові записки НаУКМА*. 2012. Том 129. Юридичні науки. С. 28-31.

12. Цимбалюк В.І., Кісілевич К.О. Звернення громадян як важлива складова захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні. *Молодий вчений*. 2017. № 5.1 (45.1). С. 149-154.
13. Шмідт А. Правовий статус особи в Україні : де-юре та де-факто. *Право України*. 2005. № 2. С. 19-20.

4. Інформаційні ресурси

1. www.rada.gov.ua/ — Верховна Рада України.
2. www.president.gov.ua/ — Президент України.
3. www.kmu.gov.ua/ — Кабінет Міністрів України.
4. www.minjust.gov.ua/ — Міністерство юстиції України.
5. www.nbuv.gov.ua/ — Національна наукова бібліотека України ім. В.І. Вернадського.
6. <http://www.lawlibrary.ru/> — Наукова юридична бібліотека.
7. <http://univer.km.ua/> — сайт Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова.

Розробник навчально-методичних рекомендацій:

професор кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права,
кандидат юридичних наук, доцент

А. М. Івановська

«01» березня 2021 року

Схвалено кафедрою конституційного, адміністративного та фінансового права
02 березня 2021 року, протокол № 8.

В.о завідувача кафедри _____

І. Л. Самсін

«02» березня 2021 року

Декан юридичного факультету _____

С. А. Крушинський

«02» березня 2021 року

Погоджено методичною радою університету
25 березня 2021 року, протокол № 6.

Голова методичної ради _____

І. Б. Ковтун

«25» березня 2021 року